

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií
Obor: Studium humanitní vzdělanosti

Hana Kantuláková, DiS.

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

NÁBOŽENSKÝ TERORISMUS V POJETÍ MARKA JUERGENSMEYERA

Vedoucí bakalářské práce: Doc. PhDr. Zdeněk R. Nešpor, Ph.D.

Místo a rok zpracování: Praha 2013

P r o h l á š e n í:

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma „Náboženský terorismus v pojetí Marka Juergensmeyera“ jsem vypracovala samostatně, výhradně s použitím zdrojů a materiálů, které uvádím v příloženém seznamu literatury. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Souhlasím s eventuálním zveřejněním této práce v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze, dne .....

.....

Hana Kantuláková

P o d ě k o v á n í:

Zde bych ráda poděkovala za spolupráci Doc. PhDr. Zdeňku R. Nešporovi, Ph.D., především za mnoho cenných připomínek v průběhu zpracování bakalářské práce, které mi poskytl a rovněž za jeho velmi vstřícný přístup.

OBSAH

1	ÚVOD	5
2	OSOBA MARKA JUERGENSMEYERA	7
2.1	BIOGRAFICKÉ ÚDAJE A KARIÉRA	7
2.2	DÍLO	8
2.2.1	<i>První období tvorby</i>	8
2.2.2	<i>Druhé období tvorby</i>	10
2.2.3	<i>Třetí období tvorby</i>	12
3	ZÁKLADNÍ KONCEPTY	14
3.1	NÁBOŽENSTVÍ JAKO SOCIÁLNÍ VIZE: Hnutí PROTI NEDOTKNUTELNOSTI V PANDŽÁBU 20. STOLETÍ	15
3.1.1	<i>Náboženství a boj za společenskou změnu</i>	15
3.1.2	<i>Obrat k nacionalismu</i>	17
3.1.3	<i>Důraz na politiku</i>	18
3.1.4	<i>Nástupci hnutí Ad Dharm</i>	20
3.1.5	<i>Pozice nedotknutelných po získání nezávislosti</i>	21
3.1.6	<i>Výsledky snad hnutí</i>	21
3.2	NOVÁ STUDENÁ VÁLKA?: NÁBOŽENSKÝ NACIONALISMUS V KONFRONTACI SE SEKULÁRNÍM STÁTEM	23
3.2.1	<i>Boj ideologií</i>	24
3.2.2	<i>Náboženská povstání moderní doby</i>	25
3.2.3	<i>Násilnost náboženských konfliktů</i>	27
3.2.4	<i>Soužití moderní demokracie a náboženského nacionalismu</i>	29
3.3	TEROR V MYSLI BOŽÍ: GLOBÁLNÍ VZESTUP NÁBOŽENSKÉHO NÁSILÍ.....	30
3.3.1	<i>Náboženské tradice ve vztahu k násilí</i>	31
3.3.2	<i>Charakteristika náboženského násilí</i>	34
3.3.3	<i>„Kosmická válka“ a další symbolika</i>	35
3.3.4	<i>Náboženský terorista</i>	36
3.3.5	<i>Shrnutí myšlenek</i>	37
3.4	GÁNDHÍHO CESTA: PŘÍRUČKA PRO ŘEŠENÍ KONFLIKTU	38
3.4.1	<i>„Satyagraha“ nebo-li nenásilí</i>	39
3.4.2	<i>Gándhí v boji</i>	39
3.5	GLOBÁLNÍ REBELIE: NÁBOŽENSKÉ VÝZVY SEKULÁRNÍMU STÁTU, OD KŘESŤANSKÝCH MILICÍ K AL - KÁIDĚ	41
3.5.1	<i>Nadnárodnost náboženského aktivismu</i>	41
3.5.2	<i>Nové otázky</i>	43
3.5.3	<i>„Kosmická válka“ ve světle nových událostí</i>	44
3.5.4	<i>Budoucnost globální rebelie</i>	45
4	OHLASY NA JUERGENSMEYEROVU TVORBU	45
4.1	POZITIVA	45
4.2	NEGATIVA	49
5	ZÁVĚR	53
6	SEZNAM LITERATURY	57

1 ÚVOD

Předkládám zde teoretickou bakalářskou práci na téma Náboženský terorismus v pojetí Marka Juergensmeyera. Náboženský terorismus je téma velmi široké a složité. Nelze o něm v rozsahu této práce komplexně pojednat, aniž by bylo řečeno vše podstatné a my mohli pochopit, proč vůbec k násilí páchanému ve jménu náboženství dochází. Přesto jsem se rozhodla tímto tématem zabývat, a to z několika důvodů. Jde o téma velice aktuální, které se může dotknout nás všech. Ráda bych více prozkoumala spojení náboženství a násilí, které mi připadá nelogické a v dnešní době o sobě dává vědět čím dál více. Za nejvhodnější cestu k prozkoumání fenoménu náboženského terorismu považuji jeho studium v díle předního odborníka. Na trhu sice najdeme nepřehledné množství publikací a rádoby odborných knih na toto téma, vesměs se ale jedná o materiál populárně-naučného charakteru. Myšlenky a práce Marka Juergensmeyera mě od začátku velmi oslovily. V akademických kruzích současnosti asi nenajdeme většího odborníka na problematiku náboženského terorismu než je on. Valná část jeho tvorby je zaměřena na náboženské násilí a forma zpracování tématu je velice čtivá a pro čtenáře atraktivní.

V problematice náboženského terorismu jde v prvé řadě o propojení náboženství a násilí, které je velmi komplikované a sahá hluboko do historie a tradic jednotlivých náboženství. Odborníci z řad sociologů, historiků, psychologů a dalších se pokouší proniknout do podstaty problému, analyzovat ho a nalézt příčiny, motivy a důvody, proč k násilným teroristickým útokům v dnešní době dochází a co za nimi stojí.

Mark Juergensmeyer je oprávněně považován za jednoho z největších expertů na poli sociologie náboženství. Je autorem asi dvaceti odborných knih a více jak dvou set článků¹. Nejzajímavější je, že podstatná část jeho práce je založena na osobních rozhovorech s náboženskými aktivisty po celém světě. Dle mého názoru je to určitý znak toho, že jeho myšlenky a názory jsou relevantní a lze se o ně při studiu této problematiky opřít. I když čerpá především z „práce v terénu“, nezapomíná svá zjištění zasadit do kontextu dané doby a opřít se tak o historická, sociologická a politická fakta. To je další důvod, proč jsem volila tohoto autora a jeho díla pro analýzu problému náboženského násilí. U něj se snažím najít odpovědi na otázky, které se s tímto tématem pojí a jsou v současnosti velmi ožehavé

---

¹ *Životopis Marka Juergensmeyera*. [online]. [cit. 2013-10-20]
Dostupné z: <http://www.juergensmeyer.com/?q=node/13>

- kde můžeme hledat kořeny náboženského terorismu, proč se vůbec s teroristickými činy náboženského charakteru setkáváme a jaké je jejich možné vysvětlení.

Dalším důvodem výběru právě tohoto autora je fakt, že je v českém prostředí ke škodě zdejších čtenářů málo známý. Do češtiny byla přeložena pouze kniha *Teror v mysli boží*, a přestože se jedná o jednu z jeho průlomových knih, dle mého názoru i ostatní knihy by měly českému publiku co říct.

Co se týká metody zpracování bakalářské práce, budu postupovat tak, abych Juergensmeyerovo pojetí náboženského násilí zmapovala co nejpřesněji a zároveň co nejkompexněji. Jelikož se primárně zaměřuji na analýzu vztahu náboženství a násilí, rozhodla jsem se detailně zabývat těmi autorovými texty, která staví tuto vazbu také do popředí svého zájmu. Vynechala jsem tedy tituly z počátku jeho tvůrčí kariéry, kterou tvořily především indologické studie. Zaměřoval se na roli náboženství ve společnosti a jeho souvislosti se sociálními změnami v indických oblastech. Také se nebudu příliš zabývat jeho četnými příspěvky do encyklopedií a mnoha příruček a učebnic. Dokládají sice kvalitu a vysokou odbornost jeho znalostí, nicméně pro účel mé práce jsou tematicky a prezentačně nejvhodnější tyto tituly – *Náboženství jako sociální vize*, *Gándhího cesta*, *Nová studená válka?*, *Teror v mysli boží* a *Globální rebelie*. Budu procházet jednotlivá díla chronologicky tak, jak vycházela. Tento postup považuji pro správné uchopení autorových myšlenek a teorií za nejvhodnější. Pomůže mi to dobře se zorientovat v jeho díle, sledovat jeho teze v čase, popřípadě zachytit jejich úpravy, rozšiřování a aplikaci na aktuální dění dané doby.

V první části se budu věnovat profesní kariéře Marka Juergensmeyera, abych nastínila, o jakou osobnost se jedná. V další části pak budu analyzovat vybrané knihy. Pokusím se z nich vyčíst nejdůležitější koncepty a teorie, které se autor snaží svým čtenářům sdělit a poskládat je tak, aby vytvořily určitou osu jeho tvorby. Budu se snažit je také zasadit do širšího kontextu, jak on sám to ve svých knihách dělá. Abych ve své práci zachovala objektivitu, považovala jsem za vhodné podívat se také na názory a kritiky jiných odborníků, což je předmětem další části této práce. Jejich myšlenky mohou vnést zase jiný pohled na dané téma a pomoci mi lépe zhodnotit závěry, ke kterým Juergensmeyer dochází.

V závěru provedu shrnutí získaných informací a zhodnocení základních tezí, které jsou obsahem analyzovaných knih. Zmíním, zda autor nějak měnil svůj postoj, například pod

vlivem nových zjištění a událostí. Nakonec porovnáám jeho závěry s myšlenkami jiných autorů a zdůrazním, čím mohou obohatit současnou odbornou i laickou veřejnost.

2 OSOBA MARKA JUERGENSMEYERA

2.1 Biografické údaje a kariéra

Mark Juergensmeyer je přední americký sociolog zaměřující se na sociologii náboženství, náboženské konflikty, jejich politické pozadí a v neposlední řadě na globalizační procesy, které s tím úzce souvisejí. Především se věnuje otázce vzestupu náboženského aktivismu ve světě v kontextu moderní sekulární společnosti, což je oblast, které v této práci bude věnováno nejvíce prostoru.

Narodil se v roce 1940 v USA, ve státě Illinois, kde také na venkově vyrostl². Studoval filosofii na Univerzitě v Illinois, kde získal titul B.A. a poté politologii a mezinárodní vztahy na Kalifornské univerzitě v Berkeley, kterou ukončil s titulem PhD.³ V současné době je ředitelem Centra globálních a mezinárodních studií Paula Orfalea (Orfalea Center for Global & International Studies) při Kalifornské univerzitě v Santa Barbaře. Je autorem asi dvaceti titulů, spoluautorem několika desítek publikací, encyklopedií, sborníků, příruček. Kromě toho přispěl do knih mnoha jiných autorů a sepsal nespočet odborných článků a esejů na téma náboženství, terorismu a souvisejících politických a sociálních otázek⁴.

V 60. letech začínal jako válečný zpravodaj ve Vietnamu. Poté prožil rok v Indii, kde učil na Pandžábské univerzitě politologii a účastnil se Gándhího hnutí Sarvodaya⁵. Tato zkušenost ho vedla v prvním období jeho tvorby, ve kterém sepsal několik indologických prací. Po návratu strávil téměř celou svou kariéru na půdě Kalifornské univerzity, nejprve v letech 1974 – 1989 v Berkeley a od roku 1995 v Santa Barbaře, kde působí dodnes. Víceméně vždy se jako profesor či vedoucí katedry pohyboval v náboženských či

---

² *Mark Juergensmeyer*. [online]. [cit. 2013-10-20]

Dostupné z : http://en.wikipedia.org/wiki/Mark_Juergensmeyer

³ *2003-Mark Juergensmeyer*. [online].c2009, [cit. 2013-10-20]

Dostupné z : <http://grawemeyer.org/religion/previous-winners/2003-mark-juergensmeyer.html>

⁴ *Publikace Marka Juergensmeyera*. [online]. [cit. 2013-10-20]

Dostupné z : <http://www.juergensmeyer.com/?q=node/13>

⁵ Sociální hnutí aktivní v Indii po získání nezávislosti, které usilovalo o zajištění rovnosti pro všechny vrstvy indické společnosti.

politologických oborech. V roce 1995 se stal vedoucím ústavu globálních a mezinárodních studií, odkud se v roce 2005 posunul do čela nově vzniklého Centra globálních a mezinárodních studií Paula Orfalea, kde pracuje stále.

Získal mnoho stipendií a je držitelem několika významných ocenění, vše se váže k jeho zásadním příspěvkům oboru náboženství a politologie. Z těch nejvýznamnějších bych jmenovala stipendium Wilsonova mezinárodního vědeckého střediska (Woodrow Wilson International Center for Scholars) nebo prestižní Grawemeyerovu cenu za významné přispění ke studiu náboženství (Grawemeyer Award in Religion). Získal také několik čestných doktorátů od různých univerzit (např. od Univerzity Lehigh nebo Univerzity Roskilde v Kodani). Po událostech 11. září 2001 ho můžeme velmi často slyšet v roli komentátora zpravodajských kanálů jako jsou CNN, NBC, CBS, BBC, NPR, Fox News a dalších⁶.

2.2 Dílo

Juergensmeyerova tvorba je značně rozsáhlá. Klíčová témata a metody zpracování zůstaly po celou dobu téměř neměnné. V průběhu času ale značně rozšiřoval kontext a obohacoval své myšlenky a teorie tak, jak se posouval jednak jeho zájem, ale také jak docházelo k novým zlomovým událostem v oblasti náboženství, politiky a životě společností, které studoval.

2.2.1 První období tvorby

V prvním období své tvorby se Juergensmeyer zaměřoval na indologické studie, kde jsou klíčové následující knihy. Autor získával informace z osobních rozhovorů se členy a vůdci hnutí, dále také čerpal z vlastních terénních výzkumů, které v dané oblasti v sedmdesátých letech provedl. Komunikoval s místními lidmi a institucemi, kteří mu pomáhali dostat se k potřebným informacím.

Jedná se v drtivě většině o případové studie pojednávající vždy o jednom hnutí či organizaci, na které Juergensmeyer sleduje situaci v celé oblasti. V souvislosti s aktivitami,

---

⁶ *Životopis Marka Juergensmeyera*. [online].[cit. 2013-10-20]
Dostupné z: <http://www.juergensmeyer.com/?q=node/13>

úspěchy či neúspěchy těchto skupin se nám odhaluje politické pozadí, ekonomická situace a samozřejmě náboženské poměry daného regionu.

Do sbírky *Sikhské studie*⁷ přispěl kapitolou o organizaci Ghadar (Ghadar Party), což bylo indické nacionalistické hnutí, které vzniklo v roce 1915 v Kalifornii z popudu indických vystěhovalců. O tzv. „ghadarském syndromu“ (silný pocit národní pýchy vystupňovaný až k militantním projevům ze strany této imigrantské skupiny⁸) píše i ve svém článku z roku 1977 *Ghadarský syndrom: nacionalismus v komunitě imigrantů*.⁹ Dále zde Juergensmeyer pojednal o sikhismu, který se v rámci západního pohledu na světovou náboženskou scénu zdá jakoby pozapomenutý. I o tomto jevu vydal několik odborných statí¹⁰.

V knize *Náboženství jako sociální vize*¹¹ se zabýval nábožensko-politickým aktivismem nejnižší vrstvy indické společnosti – kastami nedotknutelných. Z jejich řad vzniklo náboženské hnutí Ad Dharm, jehož činnost a fungování je předmětem této studie.

*Písně indických světců*¹² je sbírka středověké hindské poezie, kde básně vyjadřují jakýsi sociální protest a jiné vnímání společnosti ze strany největších básníků té doby (konkrétně 15. – 16. století), kteří byli zároveň uctívání jako světci. Zde Juergensmeyer figuroval především jako překladatel.

Studie *Fakta o Radhasoami*¹³ analyzuje další náboženské hnutí v Pandžábu, které oslovovalo širší společnost (nejvíce třídy obchodníků a administrativních pracovníků).

---

⁷ BARRIER, Norman G.; JUERGENSMAYER, M. *Sikh Studies: Comparative Perspectives on a Changing Tradition*. Berkeley: Berkeley Religious Studies Series, 1979.

⁸ JUERGENSMAYER, Mark. *The Ghadar Syndrome: Nationalism in an Immigrant Community*. [online]. [cit. 2013-11-12]

Dostupné z: <http://www.sikhpioneers.org/ghadarsyndrome2.html>

⁹ JUERGENSMAYER, Mark. *The Ghadar Syndrome: Nationalism in an Immigrant Community*. Punjab Journal of Politics, 1:1, October, 1977, str. 1-22.

¹⁰ JUERGENSMAYER, Mark. *The Future of Sikhism as a World Religion*. Záznamy z Konference věnované sikhskému odkazu z r. 1981; znovu otištěno v Punjab Affairs, jaro 1982; a v Sikh Times, srpen 1982, str. 7-11.

JUERGENSMAYER, Mark. *Sikhism Among the World Religions*. Studies in Sikhism and Comparative Religion (Delhi), 7:1-2, duben 1988, str. 1-10.

¹¹ JUERGENSMAYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement Against Untouchability in 20th Century Punjab*. Berkeley: University of California Press, 1982.

¹² HAWLEY, John S.; JUERGENSMAYER, Mark. *Songs of the Saints of India*. New York: Oxford University Press, 1988.

¹³ JUERGENSMAYER, Mark. *Radhasoami Reality: The Logic of a Modern Faith*. Princeton: Princeton University Press, 1991.

Hnutí se nazývalo Radhasoami Satsang a nabízelo svou sociální vizi v podobě moderní rovnostářské společnosti, která by vykazovala vlastnosti náboženského společenství a morální autority reprezentované osobou duchovního vůdce. Toto náboženství stejně jako v předchozích knihách nabízelo alternativu ke stávající společenské realitě a umožňovalo tak svým stoupencům překonat zmatek panující v současném moderním světě. O této alternativě Juergensmeyer polemizoval také ve svém článku z roku 1992 *Radhasoami jako alternativa k hinduistické společenské etice*¹⁴.

Trochu jiného charakteru než předchozí tituly je kniha *Gándhího cesta*¹⁵. Zabývá se Gándhího přístupem k řešení konfliktu a jeho konceptem „satyagraha“, což je nenásilná metoda založená na pravdě. Jde vlastně o filozofický životní postoj, který zde autor rozebírá jak teoreticky tak prakticky na konkrétních vybraných příkladech konfliktů.

2.2.2 Druhé období tvorby

Poté se Juergensmeyer ve své tvorbě přeorientoval na srovnávací studie náboženství a násilí a k porovnávání sekulárního a náboženského nacionalismu. Knihy jsou uspořádané do několika částí. Jedna je vždy teoretická, zabývá se výkladem pojmů a sociálně-politickým kontextem. Do zbylých částí pak autor zařazuje případové studie, na kterých své myšlenky a teorie ilustruje. Jedná se buď o příklady náboženských revolucí a jejich průběhu nebo o teroristické činy náboženských skupin.

Zde bych se více zastavila u metodologických postupů používaných Juergensmeyerem. Hlavně v tomto období jeho tvorby je nejvíce patrný kulturní přístup ke studiu náboženského násilí. Zpracovával srovnávací kulturní studie náboženského terorismu, tzn. snažil se vysledovat myšlenky, ideologie a způsoby fungování náboženských skupin – strůjců a podporovatelů páchání násilných činů.

Vstoupil do světa náboženských radikálů a skrz jejich vidění se snažil interpretovat jejich motivy a pohnutky vedoucí k násilnému jednání. Uskutečnil proto řadu rozhovorů jak se samotnými pachateli násilí, tak s jejich stoupenci, sympatizanty, podporovateli. Jeho cílem bylo pochopit logiku a strategie teroristických činů, což je podle něj podstatný krok

---

¹⁴ JUERGENSMEYER, Mark. *The Radhasoami Alternative to Hindu Social Ethics*. An International Journal of Studies in Religion, svazek 1, 1992, str. 59-75.

¹⁵ JUERGENSMEYER, Mark. *Gandhi's Way: A Handbook of Conflict Resolution*. Berkeley: University of California Press, 2005. (revidovaná verze knihy *Fighting with Gandhi*, která byla vydána už v roce 1984).

umožňující zamyslet se nad případnými možnostmi zamezení páchaní teroristických činů v současném světě.

Přestože s jednáním náboženských teroristů nesouhlasí, rozhodně k nim v rámci rozhovorů nepřistupuje jako k „šilencům“ hodných naprostého odsouzení. Vnímá je jako lidi, kteří žijí obyčejný život a mnohdy touží po podobných věcech jako my – po globální míru, spravedlnosti a poklidné společnosti – ale ve svém způsobu chápání, v rámci svého světónázoru, který je velmi pokroucený. Tvrdí, že se nejedná o narušené osobnosti, o lidi trpící úchylkami, značně vychýlený je pouze jejich pohled na svět. Ten lze nejlépe poznat v osobní interakci, kdy od nich autor nezískává pouze určité informace, ale především proniká do jejich způsobu myšlení. Během hovoru se snaží pochytit úhel pohledu protistrany a také to, jak se protistrana chce prezentovat, jak chce být vnímána. Jde o tzv. „socioteologický“ přístup¹⁶, který se zakládá na chápání náboženského násilí tím, že svět je nahlížen okem člověka či skupiny, která je předmětem studia. Do analýzy Juergensmeyer zapojil světónázory samotných pachatelů náboženského násilí, jejich teologické myšlenky, obavy a zdůvodnění bral stejně vážně jako jejich politické ideologie stojící v pozadí.

Na začátku si autor vždy klade otázky, na které chce v průběhu své práce najít odpovědi. Ty hledá nejen v osobních rozhovorech, ale i v dílech jiných odborníků, jejichž teorie a koncepty mu pomáhají lépe vystavět konceptuální rámce svých tvrzení. Čerpá z nich především informace o politickém pozadí, historických souvislostech, sociálně – psychologických aspektech atd. Zde použil díla například Waltera Laqueura, Bruce Hoffmana, Waltera Reicha, Paula Wilkinsona¹⁷. Co se týká přístupu ke studiu kultur, znalosti čerpal od Michela Foucaulta, Pierra Bourdieau, Clifforda Geertze.¹⁸ Ve svých knihách se Juergensmeyer vždy opírá o velmi bohatou bibliografii.

Zásadní jsou pro toto období hned dvě knihy. V knize *Nová studená válka?*¹⁹ se zaměřil na nové politické a společenské skutečnosti, které se objevily v moderním globalizovaném světě po skončení studené války. Řeší zde důvody šíření náboženského aktivismu

---

¹⁶ Mark Juergensmeyer on Sociotheology and Cosmic War. [online]. [cit. 2013-12-13]
Dostupné z: <http://www.religiousstudiesproject.com/podcast/podcast-mark-juergensmeyer-on-sociotheology-and-cosmic-war/>

¹⁷ JUERGENSMAYER, Mark. *Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, str. 33.

¹⁸ Tamtéž, str. 32-33.

¹⁹ JUERGENSMAYER, Mark. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State*. Berkeley: University of California Press, 1993.

v posledních desetiletích 20. století. Podrobněji zde rozpracovává koncept „kosmické války“ (imaginárního boje mezi dobrem a zlem v představách náboženských aktivistů), který se prvně objevil v jeho článku z roku 1987 *Logika náboženského násilí*²⁰, posléze více v eseji *Oběť a kosmická válka*, který vyšel v roce 1992 v rámci rozsáhlejší sbírky *Náboženství a posvátnost v moderním světě*²¹.

Průlomová pak byla kniha *Teror v mysli boží*²², která vyšla v roce 2000 (českého překladu jsme se dočkali až v roce 2003). Podstatou studie jsou konkrétní náboženské prvky současných teroristických činů, u nichž autor sleduje jejich jak symbolické tak strategické motivy. Více rozpracovává koncept „kosmické války“ a řeší také psychologické a další aspekty osobností teroristů.

Momentálně Juergensmeyer pracuje na dalším textu – *Bůh a válka: Představa o nepřátelích a globální bitvě* – který vychází ze tří autorových přednášek uskutečněných na Princetonské univerzitě (Princeton University). Zabývá se vnitřními odkazy války k náboženským obrazům a přetrvávající roli náboženství ve válčení. Poukazuje zde na podobnost vnitřní logiky války a náboženství.

2.2.3 Třetí období tvorby

V prvním desetiletí 21. století Juergensmeyer přiblížil témata svých prací ke globálnímu kontextu, což bylo vzhledem k procesům probíhajícím ve světě nevyhnutelné. Drží se sice stále svých základních okruhů – náboženství, politiky, společnosti, násilí – ale zabývá se jimi v celosvětovém měřítku. Knihy jsou více teoretické, mají spíše formu příruček či sbírek odborných textů na téma náboženství v dnešním globálním světě. Došlo tedy jednak k posunu tematickému, ale i prezentačnímu. Materiál pro tyto knihy čerpal především z výzkumných projektů, kterým předsedal či ze svých přednášek.

---

²⁰ JUERGENSMEYER, Mark. *The Logic of Religious Violence*. Journal of Strategic Studies, podzim 1987, str. 479-99.

²¹ JUERGENSMEYER, Mark. *Violence and the Sacred in the Modern World*. London: Frank Cass and Company, 1992.

²² JUERGENSMEYER, Mark. *Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

*Oxfordská příručka globálních náboženství*²³ je sbírkou textů, která má být pro čtenáře vodítkem při orientaci v nespočtu náboženských společností a komunit dnešní doby. Juergensmeyer a další autoři, kteří sem přispěli, nám předkládají základní fakta o těchto společnostech včetně jejich historického vývoje. Zároveň můžeme sledovat, jak zapadají do dnešního globálního světa. Kniha si všímá rozptylu náboženských myšlenek i skupin po celém světě a také toho, jak náboženství vlastně reaguje na multikulturní společnosti. Autoři se také dotkli problematiky vzniku zcela nových náboženství a forem religiozity, což je častý fenomén dnešního moderního světa.

Tato témata byla také obsahem projektu, který probíhal pod Juergensmeyerovým vedením a vyústil ve vydání sbírky *Náboženství v globální občanské společnosti*²⁴.

V letech 2007 – 2009 pak předsedal pracovní skupině zabývající se sekularismem a náboženstvím v mezinárodních otázkách, z čehož vzešla sbírka *Nové myšlenky o sekularismu*²⁵. Obsahuje eseje, které z pohledu různých společenských disciplín řeší nové koncepční a teoretické rámce, které se objevují v souvislosti se sekularismem a jeho chápáním. Hledí také na vztah mezi náboženstvím a sekularismem, a to v různých částech světa. Předkládá nám nové analytické pohledy na roli a podobu sekularismu v dnešním světě a také na to, jakou úlohu v něm zastává náboženství a jak se jeho pozice proměňuje v globálním prostoru.

Již jsem zmínila, že Mark Juergensmeyer přispěl do mnoha učebnic a encyklopedií. Buď připravil celé kapitoly pojednávající o určitém tématu, nebo pomáhal s definicemi řady odborných termínů a hesel. Pokryl široké spektrum témat z oblastí náboženství, politiky, sociologie, filozofie, historie. To dokládá široký záběr jeho znalostí, práce a vysokou míru odbornosti, kterou vykazuje.²⁶

---

²³ JUERGENSMEYER, Mark, ed. *The Oxford Handbook of Global Religions*. New York: Oxford University Press, 2006.

²⁴ JUERGENSMEYER, Mark, ed. *Religion in Global Civil Society*. New York: Oxford University Press, 2005.

²⁵ CALHOUN, Craig; JUERGENSMEYER, Mark; VANANTWERPEN, Jonathan, ed. *Rethinking Secularism*. New York: Oxford University Press, 2011.

²⁶ pro ilustraci uvádím výběr některých jeho příspěvků:

ELIADE, Mircea, ed. *Encyclopedia of Religion*. New York: Macmillan, 1987: "Gandhi," svazek 4, str. 482-83; "Nonviolence," svazek 10, str. 463-67.

SINGH, Harbans, ed. *Encyclopedia of Sikhism*. Patiala (India): Punjabi University Press, forthcoming: "Kartar Singh Sarabha."

3 ZÁKLADNÍ KONCEPTY

Pro rozbor jsem vybrala pět titulů zabývajících se v Juergensmeyerově díle otázkou náboženského násilí nejvíce. Jde o zásadní texty, které tuto problematiku pokrývají z různých úhlů, a na základě jejich studia je možné dobrat se určitých závěrů.

Všechny tituly spojuje to, že určité teorie či myšlenky jsou aplikovány na konkrétní případové studie či příklady, které pokrývají větší část dané knihy. Hlavní metodou výzkumu, která je zde uplatněna, jsou osobní rozhovory s aktéry a příznivci náboženského terorismu. To je dle mého názoru nejlepší způsob, jak mohl autor daný problém uchopit a vysvětlit ho čtenáři co nejsrozumitelněji a zároveň velice čtivou a zajímavou formou. Téma tak nahlížíme jak z pohledu samotných účastníků, tak z pohledu nezávislého autora, který tomu dokázal dodat jasnost a ucelenost zasazením do širšího historicko-politického a sociálního kontextu.

Pro lidi, se kterými Juergensmeyer mluvil, neznamena náboženství jen víru, každodenní náboženské praktiky a uctívání tradic. Náboženství je způsob života, znamená pro ně vše. Plně utváří jejich životy ve všech směrech už od okamžiku narození. Od útlého dětství jsou jim vštěpovány náboženské ideologie a myšlenky mnohem více než takové hodnoty jako smysl pro čest, etiku a podobné. Mnohem snáze pak v dospělosti nachází motivaci pro páchaní násilí ve jménu náboženství - pokud se dostanou do situace, ze které nenachází jiné východisko nebo cítí nespokojenost se všeobecným stavem věcí, kterou nedokážou jinak řešit.²⁷

Každý z nich má sice trochu jiné představy o tom, co jim osobně náboženství dává a v čem je pro ně důležité, nakonec z toho ale plyne jedno společné – páchané násilí má být

---

MEWS, Stuart, ed. *Religion in Politics: A World Guide*. London: Longman, 1989: "India," str. 98-107; "Sri Lanka," str. 250-53; "Bhutan," str. 23; "Maldives," str. 175-76; "Nepal," str. 187; "Tibet," str. 48.

JUERGENSMEYER, Mark, ed. *Teaching the Introductory Course in Religious Studies: A Sourcebook*. Atlanta: Scholars Press, 1991: "Introduction," strany 11-12; "The 'Introduction to Religious Studies' Course," str. 27-30; "The Sikh Tradition," str. 49-56; "A Brief Argument in Favor of an Endangered Species, The World Religion Survey Course," str. 227-33; "Basic Readings in the Academic Study of Religion," str. 281-86; "Course Syllabi," str. 287-98.

ROOF, Wade C., ed. *Contemporary American Religion, vol 2*. New York: Macmillan Reference USA, 2000: "Reinhold Niebuhr," str. 494-95.

JUERGENSMEYER, Mark, ed. *A Handbook of Global Religions*. New York: Oxford University Press, 2006: "Introduction: Thinking Globally About Religion".

²⁷ Mark Juergensmeyer on Sociotheology and Cosmic War. [online]. [cit. 2013-12-13]

Dostupné z: <http://www.religiousstudiesproject.com/podcast/podcast-mark-juergensmeyer-on-sociotheology-and-cosmic-war/>

demonstrací pro svět, ve kterém chtějí lidem ukázat, že jsme ve válce a že se s tím musí něco dělat.²⁸ Zároveň autor zjistil, že teroristé tuto válku vnímají jako „kosmickou bitvu“, která je věčným bojem s koncem v nedohlednu. To vše pro něj byly podstatné informace, na nichž posléze vystavěl své koncepty a teorie.

3.1 Náboženství jako sociální vize: hnutí proti nedotknutelnosti v Pandžábu 20. století

Tématem knihy jsou náboženská hnutí proti nedotknutelnosti, která se rozvinula již na počátku 20. století v indickém Pandžábu. Nedotknutelní, tzv. daliti nebo-li páriové, jsou lidé stojící mimo kastovní společnost, která se dělí do čtyř vrstev. Jsou to lidé na základě náboženských koncepcí považovaní za nečisté, tudíž se k nim pojí řada diskriminačních opatření, omezení a zákazů, díky nimž jsou téměř vyloučeni z normálního života. Kniha sleduje v konkrétní linii historii jednoho z tamějších náboženských hnutí – Ad Dharm a v obecné rovině analyzuje náboženství v pandžábské společnosti, jakou úlohu sehrává při pokusech o společenskou změnu, především v souvislosti s postavením nedotknutelných.

Autor zde uplatnil multidisciplinární přístup k tématu, materiál čerpal z různých zdrojů od osobních rozhovorů, přes analýzu archivovaných dokumentů vztahujících se k tématu, až po sociologicko-antropologický výzkum několika vesnic. Převážně shromažďoval informace přímo na místě, což dodává knize značné autentičnosti.

3.1.1 Náboženství a boj za společenskou změnu

Hlavní myšlenkovou osou autorovy studie je interakce náboženství a sociální vize, konkrétně role náboženství v boji za společenskou změnu. Sledujeme zde dějiny náboženského hnutí Ad Dharm v Pandžábu a jeho vazby na další hnutí, která tam ve 20. století působila. Organizace Ad Dharm vznikla z řad tzv. nedotknutelných, tedy lidí pohybujících se na samém okraji pandžábské společnosti. Díky tomu, že společenský řád je v Pandžábu, potažmo v celé Indii úzce provázaný se základními hodnotami společnosti, které jsou náboženské, pak i taková hnutí za změnu a jejich činnost mají silně náboženský charakter. Předložená analýza zkoumá roli náboženství v bojích nižších kast za změnu

---

²⁸ SCHNEIDER, Nathan. *Cosmic war on a global scale: An interview with Mark Juergensmeyer*. [online]. [cit. 2013-12-13] Dostupné z <http://blogs.ssrc.org/tif/2010/07/23/cosmic-war/>

postavení, životních podmínek a odstranění diskriminačních projevů z každodenního života.

Nižší kasty se domnívají, že jejich utlačování pramení z náboženského konceptu nedotknutelnosti a zároveň z politických okolností. Chtějí se od toho oprostit, což v prvé řadě znamená osvobodit se od starých sociálních vazeb, ale také od starých náboženských idejí. Dělení společnosti vnímají nižší kasty jako jednoznačně náboženskou záležitost. Proto musí změna společenského řádu proběhnout zároveň se změnou náboženské podstaty společnosti. To je teze, která se dle autora potvrzuje nejen mezi nižšími kastami kdekoli jinde v Indii, ale také v rámci jiných sociálně-protestních hnutí ve světě.

Nedotknutelní jsou hluboce nespokojení s kulturou většinové společnosti a vadí jim, jak výrazně jsou z jejich strany stigmatizováni. Většinovou společnost tvoří převážně hinduisté, muslimové a sikhové. Je dělena do kast, což zajišťuje společenský řád a určuje, jaká je pozice jednotlivce vůči celku. V Indii je kasta základní kategorií společenské organizace, po staletí to tak fungovalo, a pokud by mělo dojít ke společenské změně, znamenalo by to sáhnout do této vžitě struktury, tedy do tradic, hodnot a historie národa. Sociální revoluce snažící se o nějaké změny jsou náboženského charakteru, neboť kastovní systém je postaven na náboženských principech. Podstatné také je, že v Indii není náboženství nijak odděleno od ostatních složek společnosti, ale tvoří její kulturu a je neodmyslitelně spjato s životem jedince i celého národa. Určitým zmírněním může být to, že kastovní systém od roku 1968 už nemá tak silnou pozici díky restrukturalizaci pandžábské oblasti. Od této doby zde žijí ve větší míře sikhové než hinduisté.

Nedotknutelní nemají ujasněnu vlastní identitu. Z autorových případových studií vyplynulo, že nevědí, zda se považovat za kastu a tedy součást indického sociálního systému nebo spíše za členy společnosti „chudoby“, která stojí mimo. Nejistota týkající se vlastní identity může být nebezpečná a může vést k agresivnějším projevům v rámci náboženských hnutí usilujících o změnu. Z nejasnosti okolo identity vyplývá i dělení hnutí na konzervativnější typ (považuje nedotknutelné za přijatelné jednotky kastovní struktury a tudíž její součást) a radikálnější (vidí nedotknutelné jako skupinu stojící mimo společnost, čímž je odkázaná na vlastní zdroje).

Ad Dharm a jemu podobná hnutí začala rozkvétat ve dvacátých letech 20. století. Souviselo to hlavně s politickými změnami té doby, konkrétně se změnami v britské vládní politice v Indii po skončení první světové války.

3.1.2 Obrat k nacionalismu

První vůdci hnutí Ad Dharm, především pak hlavní představitel Mangu Ram, si stanovili základní úkol – vybudovat nové náboženství, vytvořit dobrou organizační strukturu, vypracovat základní ideologii a to vše zastřešit náboženskými myšlenkami a symboly. Znamenalo to vybudovat tzv. „qaum“²⁹, tedy „*národ, komunitu či lid (z perského překladu)*“. Takovou komunitu, která by se mohla rovnat hinduistické, sikhské či muslimské vyskytující se na území Pandžábu a uznávané příslušníky vyšších kast.

Je třeba zmínit, z čeho hnutí Ad Dharm ve své ideologii vycházelo. Příslušníci skupiny Ad Dharm se považovali za původní obyvatele země, alespoň tak to stálo v jejich zakládajícím manifestu.³⁰ Myšlenku převzali od jiných indických náboženských hnutí existujících ve 20. letech, která tvrdila, že původní obyvatelé nebyli děleni do kast, ale žili ve vzájemné rovnosti a harmonii. Jiné verze mytologie hnutí Ad Dharm to dále specifikuje, své předky považuje nejen za předchůdce nedotknutelných, ale i lidí z vyšších kast z celé Indie. Mýtus o původu tvoří základní myšlenkovou strukturu hnutí Ad Dharm, ke které vůdci přidaly další teologické koncepty (např. roli Boha hraje příroda apod.). Chtěli především vytvořit univerzální náboženství, propagovat lidské hodnoty a sociální spravedlnost.³¹

Bylo čím dál obtížnější převádět vize a myšlenky hnutí do praxe. Vůdci hnutí Ad Dharm dali svým členům identitu, příslušnost k nějaké komunitě, ideologii, a vlastně se jim to podařilo zprostředkovat pro všechny nedotknutelné, kteří se za „qaum“ nikdy označovat nemohli. Překážkou jim však byla značná propast mezi městem a venkovem, ohromné vzdálenosti, které se musely řešit zřizováním míst misionářů („updeshaks“) a modlitebníků („pracharak“) na vesnicích, což bylo velmi byrokraticky náročné a posléze zaneslo do hnutí jakousi roztříštěnost.

Cílem hnutí bylo oddělení nedotknutelných od společnosti a vytvoření jejich vlastního „qaum“, čímž se lišili od myšlení některých dalších hnutí (např. Árja samádž), která se spíše snažila o nastolení liberálnějších a pokrokovějších změn v rámci většinové hinduistické společnosti. Chtěli, aby společnost byla schopná vstřebat nedotknutelné jako svoji součást. To ale znamenalo zachování společenského kastovního systému, což bylo pro Ad Dharm nepřijatelné. Navázali proto spolupráci s vládou a pustili se více do politiky.

---

²⁹ JUERGENSMEYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1982, str. 45 (pozn. pod čarou).

³⁰ Tamtéž, str. 45 – 46.

³¹ Tamtéž, str. 50.

Velkým úspěchem bylo, když se jim v roce 1930 během velkého sčítání lidu podařilo vydělit příslušníky Ad Dharm jako samostatnou skupinu (vedle sikhů, muslimů a hinduistů). Výsledek sčítání odhalil, že početní zastoupení této skupiny je značné. Tím se skupina Ad Dharm konečně dostala do širšího veřejného povědomí, na roveň ostatních reformních hnutí bojujících za společenské změny. V tomto směru byla velmi důležitá symbolika a odkazy na různé středověké světce a postavy, které pomohly hnutí zmobilizovat venkovské obyvatele. Na vesnicích byla přeci jen návaznost na tradice a historii základním kamenem víry, v mnohem větší míře než tomu bylo ve městech. Takovým symbolem byl například středověký chamarský hrdina Ravi Das, o jehož životě kolovalo mnoho legend a který se stal pro nedotknutelné náboženskou a společenskou ikonou. Ravi Das oslovil především nižší kasty, které se s ním identifikovaly (díky tomu, že byl Chamar, navíc se dokázal prosadit mezi brahmány - příslušníky vyšší kasty, ti ho přijali, a tím údajně přispěl ke zmenšení propasti mezi nedotknutelnými a společností vyšších kast)³².

Vůdci organizace Ad Dharm si představovali, že ve městech vybudují stabilní moderní společenství, na venkově pak posvátnější a tradičnější formu pospolitosti. Vše ale v rámci jedné ideologie a jednoho hnutí se stejnými cíly. Bohužel rozdíl mezi městem a venkovem byly tak propastné, že se postupem času vydělila spíše dvě různá hnutí – to venkovské bylo zaměřeno na uctívání duchovní minulosti a plánování přijatelné konstruktivní budoucnosti, oproti tomu ve městech se žilo hlavně přítomností, která se nacházela ve stavu přerodu a převratných změn, lidé zde už o sobě neuvažovali tolik jako o nedotknutelných.

3.1.3 Důraz na politiku

Ideologickým konkurentem hnutí Ad Dharm byl paradoxně Gándhí, který je přitom v indické historii považován za velkého přítele nedotknutelných. Velmi se zasazoval o změnu jejich postavení. Vadil jim jeho umírněný postoj a to, že chtěl nedotknutelným vydobýt sice lepší postavení, ale v rámci stávající společnosti, ne je vydělit jako

---

³² JUERGENSMEYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1982, str. 90.

samostatnou komunitu³³. Strategie a sociální vize obou stran se rozcházely, přestože základní cíl -zlepšení životních podmínek nedotknutelných - byl stejný.

Ad Dharm sympatizoval s Brity, obdivoval západní politiku a tamější hodnoty. Vzájemná náklonnost mezi vládou a skupinou Ad Dharm tedy byla logická, nicméně z obou stran trochu účelová. Ad Dharm zahrnoval vládu všelijakými požadavky a ta jim vycházela vstříc, čímž si zajistila loajalitu značné části populace. Ad Dharm si tak přišel na různé výhody a jeho členové se díky tomu stávali nezávislejšími na vyšších kastách.

Posun hnutí směrem k politice a veřejným záležitostem signalizoval, že došlo k odklonu od kulturně-náboženských záležitostí, které byly původní náplní hnutí. Měnil se postupně celý politický a sociální kontext hnutí nejen ve smyslu větší politické angažovanosti, ale i posunem od jedné politiky k druhé. Novou politickou aktivitu zaznamenávali i muslimové v podobě snahy o vybudování samostatného „Achutistánu“ (muslimský separatismus) a sikhové, kteří přišli s myšlenkou o založení samostatného „Sikhistánu“. Provázanost sociálních změn s politikou je nevyhnutelná. Jde o to, zda je pro hnutí organizačně možné pokračovat v udržování stávající identity jakožto náboženské společnosti a zároveň se politicky angažovat a prosazovat v širší společnosti. Navržené kasty³⁴ přišly také s konceptem určitého geografického vymezení („Země nedotknutelných“)³⁵, ten ale nikdy nebyl podrobněji rozpracován, ani se neobjevily snahy o jeho realizaci. Název navržené kasty je oficiální termín označující nedotknutelné, který vešel v platnost v novém Zákoně o správě Indie z roku 1935. Tam je uvedený seznam navržených kast, které jsou spojené s praktikami nedotknutelnosti. Díky vládním opatřením by měly být určitým způsobem zvýhodňovány. Tento název je v Indii oficiálně užíván dodnes, zejména v oblasti státní správy a sociálního zabezpečení obyvatel z nejnižších kast. Jinak nedotknutelní se dále dělí do mnoha uzavřených kast a podkast vyskytující se v různých regionech a zastávající různá zaměstnání.

V roce 1946 hnutí ukončilo svou oficiální činnost, neboť Mangu Ram jako hlavní vůdce se začal plně věnovat politice, což vedlo k ukončení vztahů s následovníky hnutí na vesnicích. Ti mu ale přesto zůstali vděční za to, že pro ně dokázal vybojovat určitou důstojnost v rámci každodenního kulturního a sociálního života.

---

³³ JUERGENSMEYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1982, str. 127.

³⁴ z anglického Scheduled Castes

³⁵ JUERGENSMEYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1982, str. 145.

3.1.4 Nástupci hnutí Ad Dharm

Za určitou náhradu hnutí Ad Dharm ve smyslu organizačního vyjádření zájmů nižších kast by se dalo považovat hnutí Dr. Ámbédkara³⁶. Jeho organizace vznikla ve třicátých letech 20. století a nejprve apelovala na vzdělané nedotknutelné ve městech pod názvem Federace navržených kast (The Scheduled Caste Federation). Vrchol zažívala v padesátých letech, kdy se snažila o naplnění velké vize masového hnutí nedotknutelných. Paradoxem bylo, že se nakonec v Pandžábu omezila na malé elitní skupinky, pro něž jméno Ámbédkar bylo spíše záležitostí osobní cti. Po transformaci Indie udržovali dále jeho jméno a myšlenky.

Dalším nástupcem mohlo být hnutí Valmiki Sabha, které fungovalo konkrétně pro příslušníky nejnižších nedotknutelných – pro kastu Sweepers (Chuhras). Pro svou kulturní a politickou organizaci využívali symbolů z hinduistické tradice a s hinduismem se hodně spojovali. Ve své činnosti silně propojovali náboženství a politiku (uctívání patrona Rishi Valmiki, propagace mýtů spojených s jeho osobou a zároveň akce na podporu zlepšení ekonomických podmínek jako stávky, kladení požadavků na vládu atd.)

I pandžábské křesťanství se dalo označit za hnutí bojující o pozvednutí nedotknutelných. Nikdy se sice nemohlo rovnat ostatním, jako byl Ad Dharm, Valmiki Sabha a hnutí Dr. Ámbédkara, ale i tak poskytlo nový sociální pohled na věc a zasadilo se o novou společenskou identitu pro lidi z nižších kast. Mnoho nedotknutelných ke křesťanství konvertovalo, neboť jim nabízelo zajímavé alternativy k hinduistickým konceptům, model ideálního sociálního řádu a také prostředky k jeho dosažení. V druhé polovině třicátých let křesťanské hnutí dokonce spolupracovalo s organizací Ad Dharm, společně se zaměřovaly na společenské pozvednutí nižších kast, na oblast vzdělávání a zajišťování podpory ze strany vlády.

Někteří bývalí příslušníci těchto hnutí se později obrátili k sekulárním a radikálnějším směrům – k marxismu a komunismu, ale dá se říci, že v konečném výsledku se to neseťkalo s úspěchem. Zastoupení nedotknutelných v komunistických stranách bylo celkem zanedbatelné.

---

³⁶ JUERGENSMEYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1982, str. 168.

3.1.5 Pozice nedotknutelných po získání nezávislosti

Po získání nezávislosti se nižší kasty masově přesouvaly z vesnic do měst. Hledaly tam především nové pracovní příležitosti a lepší výdělek, neboť průmysl v té době expandoval. Chtěly se hlavně vymanit ze sociálního nepohodlí způsobeného komunální politikou a rostoucí chudobou.

Lidé, kteří se chtěli odpoutat od své staré identity a splynout s životem velkoměstského světa paradoxně silněji pociťovali přetrvávající identitu navržených kast, kterou jim připisovala společnost. Státní výhody, které měly nedotknutelné trochu osvobodit je spíše vrhaly do této nové společnosti, kde zažívali silný pocit odcizení.

Mnoho nedotknutelných emigrovalo do různých oblastí světa – nejvíce asi do Velké Británie. V některých směrech tyto komunity žijící mimo vlast nejsou tak izolované jako ty, co se snaží zapadnout do městských společností v Indii. Podle Juergensmeyera se oddělenost a nepřijetí těchto lidí mohou lehce přehoupnout ve vznik militantního hnutí bojujícího za kulturní integritu a politické uvědomění. Toto tvrzení najdeme i v jiných Juergensmeyerových knihách ve spojitosti s příslušníky různých náboženských skupin žijících mimo zemi svého původu. I v cizině se obklopují stejnými symboly komunální jednoty a cti, jaké poznali doma.

V sedmdesátých letech došlo k znovuoobnovení organizace Ad Dharm, i když už zdaleka ne v takové síle. Podmínky byly jiné než ve dvacátých letech, kdy vznikal původní Ad Dharm. Tenkrát tomu nahrával celý kontext doby - nová generace mladých vzdělanců vytvářela vlastní ideologii a organizaci a objevovala se vzrůstající snaha a aktivita různých hnutí nižších kast po celé Indii. Současný nový Ad Dharm postrádá mladou elitu a tehdejší národní entusiasmus. Starý Ad Dharm se posouval od kulturní solidarity k politické angažovanosti, nyní je trend opačný a v novém Ad Dharm je kladen velký důraz na kulturní solidaritu³⁷.

3.1.6 Výsledky snad hnutí

V roce 1930 se vůdci náboženských hnutí za změnu Dr. Ámbédkar, Mangu Ram a Gándhí pokoušeli svými myšlenkami a argumenty udělat jasno v základní otázce: zda by nedotknutelní měli být považováni za součást širší hinduistické společnosti nebo zda by

---

³⁷ JUERGENSMEYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1982, str. 268.

měli fungovat jako samostatný segment. Toto dilema je stále nedořešené. Například indická vláda vnímá nedotknutelné jako ponižované a diskriminované kasty existující ale v rámci společnosti. Sami nedotknutelní v tom příliš jasno nemají.

Každé z těchto hnutí se s někým identifikuje. Většinou mají své ikonické postavy, o které se opírají a které reprezentují velkou tradici indického subkontinentu (Rishi Valmiki, Ravi Das, Buddha atd.). Juergensmeyer také přichází s tzv. „sanskritizací“ (sanskritization – výraz M.N.Srivinase³⁸), což je definováno jako proces, kdy lidé z nižších kast přijímají nebo napodobují zvyky lidí z vyšších kast za účelem dosažení vyššího statutu.

Těmito vazbami na staré kulturní tradice prostřednictvím náboženských postav typu Ravi Dase a dalších se vůdci hnutí nesnaží, aby tím jejich následovníci byli vedeni ke standardnímu hinduismu. Oni naopak pohrdají mnoha prvky staré kulturní tradice a nesnaží se o nic jiného než o její náhradu alternativní kulturou, ve které budou nižší kasty vnímány v mnohem lepším světle. Svaté postavy přináší velká pozitiva – zajišťují lepší společnost pro všechny, připravují své následovníky pro vstup do širší reformované společnosti v kulturním smyslu slova. Proto vznikla hnutí, která významně přispěla k sociální integraci, poskytla nová vnímání společenského celku a nabídla nové možnosti pro zapojení nižších kast do širšího celku.

Členové organizace Ad Dharm se chtěli stát „qaum“ ne proto, aby se vyřadili ze širší společnosti, ale naopak, aby do ní vstoupili. I jí považovali za „qaumickou“ v tom smyslu, že se skládala z velkých náboženských komunit, a ty se měly pohybovat na stejné úrovni. Ad Dharm se nechtěl připojit k nějakému již existujícímu „qaum“ ve společnosti a identifikovat se s ním, ale chtěla do společnosti vstoupit jako „qaum“ sám za sebe.

Někteří lidé obviňují podobná hnutí ze separatismu, ale podle Juergensmeyera mají pravdu jen do té míry, že ideologie hnutí trvají na oddělení svých následovníků od starých myšlenek sociální integrace. Místo nich jim nabízejí nové vize společnosti, ve kterých i vyšší kasty mají své místo, ačkoli mnohem skromnější a pokornější než je tomu nyní.

I vedení Ad Dharm chápe, že hinduistická společnost je strukturovaná podle kast, a že je to hierarchická struktura, ale takovou společnost nechtějí akceptovat navždy. Chtějí vybudovat určité náboženské „superstruktury“³⁹, které budou v souladu s jejich alternativními představami o sociálním celku. Pokud mají v úmyslu vytvořit novou

---

³⁸ JUERGENSMEYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1982, str. 271 – 272.

³⁹ Tamtéž, str. 276.

společnost, pak musí vytvořit také nové formy náboženství. Tyto nové náboženské představy mají sloužit k reformě společenské reality.

Hnutí, kterými se zabývá tato studie, jsou všechna reakcí na strukturální kategorie kasty a nedotknutelnosti, takže je pochopitelné, že musela být i politicky aktivní – chtěli tyto společenské kategorie napadnout a nabídnout své vlastní struktury. Ale ať jde o kterékoli z těchto hnutí, vždy se snaží zapojit do hlavního proudu společnosti a tradice, nějakým způsobem s ní komunikovat a vnést do ní vitalitu nových myšlenek.

Některá hnutí významně přispěla k většímu společenskému povědomí v Pandžábu. Některá uvadla a nechala se převálcovat tradicemi, jiná se stabilizovala jako izolovaný kult, popřípadě časem výrazně omezila svou činnost či úplně vymizela. Ale všechna hnutí zanechala nějaké stopy svých myšlenek a náboženských symbolů a ty se staly buď součástí mainstreamu nebo se udržely pouze v rámci lokálních kultur.

V roce 1980, kdy byla sepsána tato studie, si zachovalo sílu jen několik těchto hnutí, a to buď ve formě sekt, nebo kultických společností. Žádné ale nenaplnilo svůj proklamovaný slib o restrukturalizaci společnosti, společnost v Pandžábu se nijak výrazně nezměnila⁴⁰. Bylo dosaženo pouze určitých dílčích úspěchů, ale zásadní změny se jim prosadit nepodařilo. Současná nezávislá Indie směřuje k vybudování sekulární společnosti, kde vláda nebude podléhat politické kontrole ze strany náboženských organizací, a společenské hodnoty nebudou ovlivňovány náboženskými prvky.

3.2 Nová studená válka?: Náboženský nacionalismus v konfrontaci se sekulárním státem

Kniha je rozdělena do tří částí, které spojuje téma vzestupu náboženského nacionalismu ve světě, jeho zdůvodnění a především konfrontace s euroamerickým modelem sekulárního nacionalismu.

První část je převážně teoretická a terminologická, zabývá se historií vzniku sekulárního nacionalismu a jeho definicí z pohledu Juergensmeyera i jiných autorů. Dále je popsáno, co spojuje a především co rozděluje náboženský a sekulární nacionalismus, v čem si konkurují a co přináší pro společnost dobrého a špatného. Veškeré teze autor ilustruje na

---

⁴⁰ JUERGENSMEYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1982, str. 281 – 282.

případech zemí, kde docházelo ke změnám režimu nebo kde se státy teprve budovaly a jakým způsobem. Nakonec se zabývá i otázkou, zda by bylo možné nějak propojit tyto dvě soupeřící ideologie, což by v důsledku mohlo být i částečným řešením problému vzestupu náboženského násilí v moderním světě.

Druhá část knihy je věnována konkrétním příkladům náboženských revolucí, jedná se o případové studie například z Íránu, Egypta, Izraeli a dalších oblastí dotčených fenoménem rozkvětu náboženských hnutí nejvíce.

Poslední část knihy řeší propojení náboženství a násilí, zdůvodnění pro páchání násilí, které předkládají náboženští aktivisté. Dále zkoumá vztah náboženských hnutí k demokracii a lidským právům a co vlastně znamená náboženský nacionalismus v kontextu moderní doby a modernity.

3.2.1 Boj ideologií

Podle Juergensmeyera je hranice mezi sekulárním nacionalismem a náboženstvím velice tenká. Obě ideologie vyjadřují konkrétní víru, kladou důraz na lojalitu a identifikaci s velkým společenstvím lidí a trvají na jasné morální legitimitě vůdčí autority. I sekulární nacionalismus je považován za určitý druh víry. Jeden z vůdců Muslimských bratří řekl, že sekulární nacionalismus je „*druh náboženství*“ reagující na potřebu kolektivní identity a morální autority, které se každé náboženství zodpovídá.⁴¹

Sekulární nacionalismus pochází ze Západu, kde se objevil až v 18. století jako politický důsledek osvícenství. S určitými jeho prvky jsme se mohli setkat už dříve, ale rozkvět plnohodnotného národního státu umožnily až technické vynálezy a společenské výtobytky 18. – 19. století. Církev v té době již byla odstraněna z veřejného života a sekulární nacionalismus se v 19. století šířil do světa jako ideologické zázemí kolonizačních procesů. Kolonizující vlády poskytly ovládaným zemím politické a ekonomické systémy, aby se mohly snadněji přeměnit v národní stát. Ideologie sekulárního nacionalismu byla vedlejším, ale hodnotným produktem těchto snah. Světonázory náboženský a sekulárně nacionalistický se v té době postavily proti sobě.

Sekulární nacionalismus je formou sociálního pořádku a zároveň vyjádřením podřízenosti velicímu zástupci, tedy vládě. Definice náboženství také zdůrazňuje význam řádu a to jak

---

⁴¹ JUERGENSMEYER, Mark. *The New Cold War?: Religious Nationalism Confronts the Secular State*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press, 1993, str. 20.

ve smyslu koncepčním, tak politickém a společenském. Náboženství mělo především poskytnout pevný bod a jistotu ve zmatečném a chaotickém světě. Oba světónázory jsou ideologiemi řádu držící pohromadě obrovská společenství lidí, která sdílí tradice a pro ně specifické kulturní podmínky.

Náboženský nacionalismus má být pokusem o propojení náboženství a národního státu. Ani jedna strana se zatím ale neshoduje, zda je to vůbec možné. Náboženští aktivisté vnímají tyto dvě ideologie zcela nerovnocenně – pro ně je náboženství jednoznačně nadřazené sekulárnímu nacionalismu a stát chtějí budovat na náboženských principech a zákoně. Oproti tomu moderní západní pojetí jednotného demokratického systému ekonomické a politické správy příliš prostoru pro náboženské prvky také nedává.

Náboženství a politika bývaly vždy úzce provázané. Přestože vzestup revolučních hnutí, která chtějí ustavit náboženský národní stát je fenomén nový, hnutí náboženských protestů a sociální změny mají dlouhou historickou tradici (např. povstání makabejských ve starobylém Izraeli, wahábistické hnutí v Arábii, puritáni v Anglii atd.).

3.2.2 Náboženská povstání moderní doby

Juergensmeyer se zde zabývá hnutími náboženského nacionalismu, která operují v oblastech blízkého Východu, jižní Asie a bývalých socialistických zemí střední Asie a Evropy. Vyznačují se několika společnými rysy:

- a) sekulární nacionalismus zcela odmítají

Všechny náboženské aktivisty spojuje to, proti čemu bojují. Čím déle v dané zemi období sekulárního nacionalismu trvá, tím urputnější a jednotnější náboženští radikálové jsou. O to větší zmatek panuje v otázce toho, co vlastně chtějí. Často to nedokáží přesně pojmenovat a jejich cíle zní dost neurčitě.

- b) považují sekulární nacionalismus za znak Západu a kolonialismu

V odmítání čehokoli západního se vcelku shodují. S protikoloniálním postojem se pak vyznačují především hnutí na území bývalého SSSR.

- c) tento odmítavý postoj je fundamentální, tedy silně nepřátelský a násilný

Míra nepřátelství a vyprodukovaného násilí je dle Juergensmeyera přímo úměrná stupni diktátorství daného režimu v zemi a jeho ochotě přijímat jiné pohledy na věc.

d) jejich boj je doprovázen náboženskou rétorikou, ideologií a vedením

Zdaleka ne do všech náboženských hnutí se zapojují většinové náboženské organizace dané země. Pouze v Íránu, Alžírsku, Afghánistánu či Tádžikistánu se oficiální náboženské vedení účastnilo revoluce. Jinak se ale radikálové opírají o teologii, která pak pomáhá vypracovat jejich vlastní politické ideologie. Pro příklad uveďme egyptské či palestinské náboženské radikály, kteří se zaštiťovali teologickými spisy Maudúdího (Sajjid Abú-l A'lá Maudúdí), Kutby (Sajjid Kutb) nebo židovští radikálové, kteří využili spisů rabína Kuky nebo Indická lidová strana BJP (Bharatiya Janata Party), která se inspirovala tvorbou V.D.Savarkara (Vinayak Damodar Savarkar) či M.S.Golwalkara (Madhav Sadashiv Golwalkar).

e) nabízejí náboženskou alternativu sekulárnímu národnímu státu

Většina nábožensko-nacionalistických hnutí se snaží o vybudování teokracie. Přesto se jejich vize nového politického a ekonomického pořádku trochu liší. Například sinhálští aktivisté na Srí Lance usilují vyloženě o socialismus, v Egyptě, Palestině a zemích střední Asie se jedná o směs socialistických prvků, populární demokracie a několika kapitalistických prvků.

Současné náboženské revoluce jsou podle autora hnutími za změnu sociálního a politického řádu od základu, to znamená, že se snaží o změnu celého systému. Většina těchto hnutí ovšem k nastolení nového režimu nevedla. Výjimkou byl Írán, který se stal předlohou pro náboženské revoluce v celém muslimském světě. Reagoval na americkou intervenci a represí islámu, ke které docházelo v předchozích padesáti letech před jejím zahájením (1979). Důležité je, že tam došlo k propojení íránského nacionalismu a náboženství v rámci veřejné sféry. V praxi to znamená, že muslimští kněží mají také přístup k moci tím, že jsou jim zajištěna místa ve státní administrativě. Mají tedy možnost ovlivňovat politiku v zemi.

Příkladem naplněné vize náboženského nacionalismu byla revoluce v Izraeli. Židé mají od roku 1948 svůj vlastní fungující stát, i když jde o jakousi nekonfliktní formu náboženského nacionalismu v tom smyslu, že Izrael je víceméně sekulárním státem. Napětí mezi sekulárním a náboženským postojem zde stále trvá.

Trochu jiného charakteru jsou náboženská hnutí v oblasti jižní Asie. Prvotní rozdíl je v tom, že většinu obyvatel jižní Asie tvoří muslimové, ale hinduisté, dále sikhové či

buddhisté. Navíc je zde širší spektrum změn, o které se hnutí snaží. Jejich strategický boj je zacílen buď na tradiční politické strany, na samotné politické strategie a procesy nebo na celkovou politickou kulturu, která je v pozadí. Liší se to země od země. Vidíme zde také silné propojení činnosti hnutí a politiky. Způsoby zapojení do politiky jsou různé. Páchané násilí je zde velmi intenzivní a počet politických atentátů a vražd ve jménu náboženství v jižní Asii směle konkuruje ne-li převyšuje jejich počet na blízkém Východě. Mluvíme zde o militantním hinduistickém nacionalismu rozvíjejícím se již od dvacátých let 20. století v Indii nebo o sinhálském buddhistickým militantismu šířícím se v osmdesátých letech 20. století na Srí Lance.

Nelze přehlédnout také středoasijský region, kde po rozpadu SSSR dochází k silnému vzestupu islámského nacionalismu, tím pádem ke konfrontaci dvou ideologií: islámu a komunismu nebo také náboženského nacionalismu a socialistických forem sekulárního nacionalismu. Většinu obyvatelstva zde tvoří muslimové, přičemž v této oblasti bylo náboženství s příchodem socialismu (tedy od dvacátých let 20. století) silně potlačováno.

3.2.3 Násilnost náboženských konfliktů

Autor si klade otázku, zda existuje nějaký specifický vztah mezi náboženstvím a násilím, neboť násilí je jinak typickým rysem každé revoluce. Násilí v rámci teroristických činů je páčáno symbolickým a co nejdramatičtějším způsobem, to znamená, jde o šokující abnormální podívanou, která má prezentovat destruktivní moc násilí a u svědků těchto činů, kteří jsou jejich důležitou součástí, vyvolat co největší míru strachu a zděšení. Tím se vlastně teroristé dostanou do povědomí široké veřejnosti a nabourají její řád. Zde autor přichází s pojmem „kosmická válka“ a vysvětluje náboženskou a symbolickou podstatu teroristických aktů.

Válečné metafory v náboženství nejsou nic nového. Všechna tradiční náboženství obsahují obrazy duchovního boje – pro příklad jmenujme křesťanská křížácká tažení, náboženské války 16. století, popisy dobovačných tažení v hebrejské Bibli, popisy bitev v hrdinských básních Ramáyána a Mahábhárata apod.

Podoba „kosmické války“ v očích teroristů je následující. Jde v ní o konflikt mezi kosmickými silami – dobrem a zlem, pravdou a lží, posvátným a profánním. Dochází k napadení míru a pořádku násilím a chaosem. Tato bitva zaplavuje celý svět. Teroristické činy představují rituály, ve kterých jsou skutečné násilné činy satanizovány, je jim přiřazen

náboženský symbol, význam a jsou tím pádem ospravedlněny. Nepřítel není nikdo konkrétní, „kosmická válka“ je vedena proti neřádu, chaosu obecně. Z toho důvodu nejsou revoluční vůdci často schopni přesně specifikovat, proti komu vlastně zaměřují násilí. Nepřítele vykreslují dost vágně, neurčitě (např. Západ, kolonialisté atd.). Identita nepřítele v rámci „kosmické války“ je těžko popsitelná a vymezitelná. V pozadí často stojí politický konflikt, ale pro zúčastněné má rozhodně posvátné rozměry. Autor zde uvádí příklad buddhistického teologického konceptu „dukkha“⁴². Je to koncept utrpení s konkrétním společenským významem, kde dochází ke konfliktu mezi „dhamm a adhamm“ (řád a neřád), náboženstvím a ateismem. V rámci konceptu „dukkha“ jde o politické záležitosti vysvětlované ale v posvátných termínech.

Prakticky všechna náboženství ospravedlňují příležitostný násilný akt, a to v případě, že je například ohrožena společenská či duchovní spravedlnost. Především je ale páchání násilí povoleno v případech obrany. Například židovský zákon připouští tzv. spravedlivou válku, která se dále dělí na závaznou a přípustnou, přičemž ta závazná se vede na obranu. Většina náboženských nacionalistů je schopna v rámci svých náboženských tradic najít existující ospravedlnění pro násilí, které lze aplikovat na jejich vlastní revoluční situace. Náboženští teroristé vlastně vykonávají jakési „boží poslání“ a svými činy se pokouší o nastolení určité „vyšší spravedlnosti“.⁴³ Provází je přitom mystické a transcendentální motivy, které nejvíce odvozují z posvátných textů svých náboženství.

Horší je, že v „kosmické válce“ jsou všichni považováni za potenciální vojáky. To znamená, že životy jednotlivců ohrožené útokem nejsou důležité. Každý člověk, byť nevinná oběť, je automaticky počítán za člena nepřátelské skupiny. Co se týká aktérů, samotných teroristů, zde je Juergensmeyer popisuje jako skupiny lidí z okraje společnosti, kteří zakouší slastný pocit moci díky násilnému náboženskému nacionalismu. Náboženské násilí je pro ně nástrojem k získání moci, neboť své činy si ospravedlní náboženskými symboly a motivy, navíc tím napadnou stávající fungující řád a opět tím posílí získanou pozici. Jde převážně o mladé muže z nízko postavených nevzdělaných sociálních vrstev. Někteří trpí nízkým sebevědomím a pocitem vlastní nedostatečnosti. Pokud je ovládne pocit, že jejich život ztrácí smysl, pak je pro ně imaginární „kosmická válka“ výzvou.

---

⁴² JUERGENSMEYER, Mark. *The New Cold War?: Religious Nationalism Confronts the Secular State*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press, 1993, str. 161.

⁴³ SOULEIMANOV, Emil. *Terorismus. Pokus o porozumění*. Praha: Slon, 2010, str. 10.

3.2.4 Soužití moderní demokracie a náboženského nacionalismu

Autor se snaží najít odpověď na otázku, zda je možné, aby náboženský nacionalismus fungoval jako demokratický systém. Tedy jestli bychom mohli považovat náboženský stát za moderní stát respektující lidská práva a svobodu jednotlivce. Náboženští nacionalisté mají jednoznačný sklon k diktátorství a k přehlížení lidských práv. Každé hnutí se silnou náboženskou vizí směřuje k přísnému vedení a tvrdé vnitřní disciplíně, stejně tak by byl nejspíš postaven každý náboženský stát. Byl by pravděpodobně autokratickým režimem s jednou vůdčí osobností v čele.

Přestože v projevech mnoha náboženských nacionalistů najdeme jisté nadšení pro demokracii, je třeba si uvědomit, že jejich pojetí demokracie a demokratického státu je zcela jiné než to na Západě. Ctí sice účel a pravidla demokracie, hlavní pro ně ale je etika a morálka, jejíž dodržování má zajistit náboženský zákon a náboženské tradice. Těm se musí všichni podřídit a je závazné pro jakékoli lidské jednání.

Určitá minimální definice lidských práv se vyskytuje u všech náboženství, i když každé má pro ni své specifické vyjádření. S použitím slova právo u jednotlivců jsou náboženští nacionalisté velmi opatrní. Zásadní je pro ně komunita, tedy společnost jako celek. Vztah mezi jednotlivcem a společností vidí jako jednu z morálních odpovědností. Pro ně jsou podstatnější povinnosti než práva. Lidská práva a morální hodnoty jsou ve všech náboženských tradicích úzce propojené. Sekulární vize jednoduše kladou důraz na individualismus a svobodu vyjadřování člověka, oproti tomu náboženské kultury vidí základ v kolektivní lojalitě a disciplinovaných způsobech jednání, které jsou pro náboženský život nezbytné.

Tím, že náboženský nacionalismus neuznává individualismus a připouští určité omezování svobody, se stává nemoderním, respektive pohybuje se mimo modernitu. Nicméně dnešní hnutí náboženského nacionalismu nemají až tak jasno v tom, kam až mohou zajít v omezování osobní svobody a jak vlastně mají posuzovat morálku.

Náboženský nacionalismus je na vzestupu. Je to dané politickými a ekonomickými turbulencemi, kdy ve světě panuje nejistota a zmatek a nelze se už identifikovat ani se sovětským, ani s americkým modelem státnosti. Národy se tedy obrací ke své minulosti, svým kulturním zdrojům. Představa náboženského nacionalismu logicky vzbuzuje naděje, neboť křísí myšlenku národního státu. Juergensmeyer vytvořil seznam rysů náboženského nacionalismu, se kterými se západní svět není schopen sžít a pak seznam prvků, které by mohly fungovat i v demokratických zemích. Ten je ale o dost kratší než ten první.

Nejpropastnější rozdíly jsou pak právě v otázkách morálky a práv, což jsou oblasti velice zásadní. Připouští tedy, že je možná určitá syntéza mezi ideologiemi náboženského a sekulárního nacionalismu, ale ztotožnění nebo úzká bezkonfliktní spolupráce v podstatě možná není. Jde o záležitost do budoucna otevřenou a závislou na mnoha okolnostech. Autorovo dlouhodobé pozorování hnutí náboženského nacionalismu napovídá, že jeho vývoj nemá žádný předvídatelný jednoznačný směr.

3.3 Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí

Kniha je unikátní analýzou propojení náboženství a násilí v činnosti současných náboženských organizací a komunit, které jsou zodpovědné za páchání teroristických činů. Autor se snaží pátrat ve vnitřní logice náboženského terorismu, která je z větší části postavena na symbolice a scénáři „kosmické války“, o které se zmiňoval již v knize *Nová studená válka?*. Zde je ale toto pojetí rozpracováno mnohem podrobněji, navíc nahlédneme do mysli a motivace samotných pachatelů, tedy vůdců a aktérů různých teroristických organizací. Prostřednictvím osobních rozhovorů s nimi autor poodhaluje vnitřní pohnutky, předkládá jejich zdůvodnění a argumentaci a všechny tyto informace pak zasazuje do kontextu vztahu k náboženstvím, ze kterých si pachatelé vypůjčují ideologii, myšlenky a symboly.

Juergensmeyer si zde klade tyto otázky: Proč se špatných skutků dopouštějí lidé, kteří by se jinak zdáli být dobří, tzn. zbožní lidé oddaní mravnímu pohledu na svět?⁴⁴ Často je autor vykresluje jako lidi přátelské, otevřené a vstřícné. Vzhledem k tomu, že pracuje s kontextem, nesoustředí svou pozornost jen na ně. Zaměřuje se také na ideje a podpůrná společenství ležící v pozadí jejich činnosti.

Studie se dělí na dvě části. V první z nich najdeme popis činů náboženských teroristů a pohnutky, motivaci jejich pachatelů vyplývající z rozhovorů. Pak autor získané informace zasazuje do kontextu dané náboženské kultury, tedy rozkrývá, co k tomu říká příslušná náboženská tradice, jaká teologická a historická zdůvodnění v ní můžeme najít. Termínem kultura násilí zde označuje spojení ideologií, myšlenek a života sociálního uskupení, které je zodpovědné za násilné náboženské činy.

---

⁴⁴ JUERGENSMEYER, Mark. *Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, str. 26.

Druhá část se věnuje především metafyzickému boji mezi dobrem a zlem tak, jak ho vnímají teroristé pod názvem „kosmická válka“. Autor zde také řeší, na kolik je náboženský terorismus jevem současným a co k tomu jednotlivé náboženské kultury říkají. Dále jsou zde charakterizováni náboženští teroristé, jaký typ lidí to je, co se skrývá v jejich myslích a co v teroristické činnosti hledají.

Závěr autor věnuje popisu pěti možných scénářů, jak by mohla teroristická válka v dnešním světě skončit.

3.3.1 Náboženské tradice ve vztahu k násilí

Mark Juergensmeyer tvrdí v rozhovoru pro časopis Nature, že jeho vlastní výzkum prokázal schopnost biblických popisů násilí motivovat lidi k agresivnímu chování, záleží ale na kontextu. „*Jestliže je násilí prezentováno jako autoritativní příkaz boha, může tento popis zvýšit pravděpodobnost agresivního chování lidí,*“ řekl Juergensmeyer. „*Ale všechno záleží na tom, jak se text prezentuje. Stejná pasáž prezentovaná v jiném kontextu nemusí posilovat agresi. Pokud je ale biblický popis násilí použit k propagaci nepřátelství, bývá extrémně účinný. Náboženství samo o sobě není problém, ale může světské záležitosti pořádně zkomplikovat. Náboženské ospravedlnění násilí umožní politickým vůdcům přesvědčit lidi, že konají nesmrtelné činy hodné duchovní odměny. A to je skutečně silná motivace.*“⁴⁵

Autor studoval jednotlivé náboženské tradice, jejich prameny a dogmata. Našel následující spojitosti s násilím a odkazy na násilné obrazy či koncepce.

Křesťanství

Příklady páchaní násilí ve jménu křesťanského náboženství byly křížové výpravy nebo náboženské války 16. století. Nicméně ústředním konceptem morálně ospravedlňující používání násilí byla vždy teorie spravedlivé války.⁴⁶ Byla založena na povolení vedení války nebo uskutečnění násilného činu za předpokladu, že tím bude zachráněno více životů než bylo nasazeno, což ještě podléhalo schválení ze strany náboženské autority.

---

⁴⁵ BUSHMAN, Brad. *S požehnáním od boha jsme agresivnější*. [online]. [cit. 2013-12-05] Dostupné z: <http://www.osel.cz/index.php?clanek=2508>

⁴⁶ JUERGENSMEYER, Mark. *Teror v myslích božích: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, str. 46.

V současnosti jsou tu ještě dva typy teologie, kterými se zaštiťují některé radikální náboženské skupiny. Jde o teologii nadvlády typickou například pro křesťanské hnutí Záchraná akce bojující proti interrupcím. Říká, že křesťanství musí znovu prosadit boží nadvládu nad všemi oblastmi včetně světské politiky a společnosti. V osmdesátých a devadesátých letech 20. století vedly tyto ideje k značnému šíření sociálního a politického aktivismu mezi příslušníky křesťanské pravice.⁴⁷ A pak je tu teologie obnovy, která hlásá obnovu křesťanské společnosti, kde základem státního zákona a sociálního řádu bude bible. Dosáhnout toho chtějí formou křesťanské revoluce, která by vyvolala ústavní reformy vedoucí k oficiálnímu uznání biblického zákona. Chtějí zřídit křesťanský teokratický stát. Pro příklad Juergensmeyer uvádí hnutí Křesťanská totožnost, které dále inspirovalo takové extrémistické organizace jako Árijské národy, Řád, Světovou církev Stvořitele atd. Jejich myšlenky jsou založeny na rasové nadřazenosti a biblickém zákoně. Stoupenci Křesťanské totožnosti a teologie obnovy vnímají svět jako mravní zápas, kde proti sobě stojí síly zla ztělesněné OSN či USA a dalších západních vlád proti několika osvíceným jedincům, kteří je označili za nepřátele a kladou jim odpor.⁴⁸

Židovské náboženství

Židovský zákon schvaluje dva typy spravedlivé války – závaznou určenou k obraně a přípustnou vedenou v případech, kdy pro válku zavládnou podmínky. Války musí také schvalovat náboženská autorita.

Judaismus podobně jako ostatní náboženské tradice násilí do určité míry ospravedlňuje. Rabíni pohybující se na státní úrovni i v průběhu dějin válku připouštěli, rozlišovali tzv. „náboženskou“ a „nezávaznou“.⁴⁹

Izraelským náboženským aktivistům jde především o vybudování židovské společnosti svými kořeny sahající až do starověku na základě politické entity státu Izrael, přičemž tento stát by fungoval na biblickém zákoně.

Jako příklad může sloužit radikální pravicové politické hnutí Guš Emunim. Jedním z jejich konceptů je tzv. mesianistický sionismus. Znamená příchod Mesiáše v čase velkolepého střetnutí, v němž židé zvítězí a oslaví tak Boha. Věří tedy v božské vykoupení a ustavení

---

⁴⁷ JUERGENSMAYER, Mark. *Teror v myslí boží: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, str. 48.

⁴⁸ Tamtéž, str. 59.

⁴⁹ Tamtéž, str. 83.

biblického státu Izrael. Jejich hlavní strategií se stalo budování osad bez vědomí izraelské vlády na místech, kde žili především Arabové.⁵⁰

Islám

Islám příležitostně použití násilí také připouští, ale zdůrazňuje, že hlavním duchovním cílem je nenásilí a mír.⁵¹ Povoluje ho především v případě obrany víry, což je typické i pro ostatní náboženské tradice. V islámské historické tradici nalezneme případy ozbrojených konfliktů již téměř od okamžiku jeho vzniku, vesměs se ale jednalo právě o boje na obranu víry. Výjimkou byli snad jen ve 12. století asasíni, kteří by se v dnešní době dali označit za teroristickou skupinu. Bylo to tajné hnutí, jakási náboženská sekta vyznačující se vražděním a jsou považováni za předchůdce novodobého náboženského terorismu. Tvořili je muslimové, konkrétně členové šiitské větve a skupina fungovala od 11. do 13. století. Útočili na politiky a kleriky, kteří odmítali jejich verzi islámu a své násilné akce prováděli naprosto veřejně.

Současní islámští náboženští aktivisté své činy nejvíce ospravedlňují islámským schválením sebeobranu, a to nejen fyzické, ale i mravní, obranu důstojnosti atd. To připouští ve svých dílech současný přední egyptský autor Abd as-Salám Faradž.⁵² Mimo jiné říká, že pokud džihád vede k naplnění spravedlivého cíle, pak je dovoleno užít jakýchkoli prostředků.

Indický sikhismus

Sikhismus se v samostatnou náboženskou tradici vyvinul v 16. století, obrazy války jsou pro něj také typické. Příslušníci sikhských hnutí bojovali za sikhskou autonomii a politické pravomoce na jazykově oficiálně vymezeném území Pandžábu od osmdesátých let 20. století. Sikhští radikálové předpokládali, že jsou vybaveni božsky ustavenou autoritou, která jim umožňuje napravovat nespravedlnosti a ochraňovat veřejný řád.⁵³

Zlatý věk sikhského povstání probíhal mezi lety 1981 – 1994, typická pro něj byla existence mnoha tajných bratrstev a soupeřících radikálních skupin. Patří sem např.

---

⁵⁰ ČEJKA, Marek. *Izrael a Palestina – Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Praha: Barrister&Principal, 2007, str. 127.

⁵¹ JUERGENSMEYER, Mark. *Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, str. 109.

⁵² Tamtéž, str. 112.

⁵³ Tamtéž, str. 134.

Chálistánská osvobozenecská armáda, Chálistánská zvláštní jednotka nebo Celoidická sikhská studentská federace.⁵⁴

Buddhismus

Některé tradiční buddhistické doktríny se snaží přesně stanovit okolnosti, kdy lze pravidlo nenásilí porušit. Užití násilí jinak než na obranu, například za účelem dosažení politického zisku, je dle buddhistických pravidel přísně zakázáno.⁵⁵

Nejtypičtějším příkladem radikálního buddhistického hnutí je Óm šinrikjó. Inspirovali se mimojaponskými buddhistickými tradicemi, které poskytují výklad karmického zákona týkající se pravidel mravní odplaty. Umožňuje těm, kdo je přijímají, jednat s ničivými záměry i ve jménu náboženství.⁵⁶ Typický pro ně byl koncept Armagedonu, „kosmické války“ ospravedlňující zabíjení, která zaplavuje celý svět. Atraktivní bylo toto a jemu podobná hnutí především tím, že poskytovalo oporu v nejisté japonské společnosti, která je vysoce materiální, potýká se s nedostatkem důvěry ve schopnost politických představitelů předložit jasnou morální vizi a podněcovat sociální solidaritu v době hospodářského a společenského zmatku.⁵⁷

3.3.2 Charakteristika náboženského násilí

Juergensmeyer shrnuje společné prvky typické pro všechny náboženské teroristy:

- teroristické činy jsou vždy velmi intenzivním krveprolitím s úmyslem vyvolat strach a zděšení u co největšího počtu diváků, mají formu divadelního představení
- teroristický čin má být symbolický prohlášením pachatelů, který je sice součástí jejich strategického plánu, ten bývá ale velmi obecný a nevyhraněný, bezprostřední výsledek nemůže přinést
- součástí teroristického činu se stávají i lidé, kteří jsou na hony vzdálení místu uskutečnění – prostřednictvím médií jsou vtaženi do událostí a silně zasaženi její

---

⁵⁴ Chálistán je navrhovaný stát na indickém subkontinentu a také název pro politické hnutí, které se snaží o vybudování tohoto státu.

⁵⁵ JUERGENSMEYER, Mark. *Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, str. 148.

⁵⁶ Tamtéž, str. 149.

⁵⁷ Tamtéž, str. 152.

dramatickou a násilnou podobou – teroristům jde o to dostat se do povědomí co nejširší veřejnosti a otrást jí

- místo, na kterém k činu došlo, má nějaký symbolický význam - většinou jde o objekt národní bezpečnosti (letišť, vládní budova, letadlo apod.)
- ideologie stojící v pozadí teroristického činu má kosmický význam (viz koncept „kosmické války“)
- čas uskutečnění teroristického útoku má také velmi zásadní a symbolický význam – výročí, svátky, dny posvátné pro příslušníky daného hnutí
- koncept tzv. kataklyzmatického pojetí dějin – znamená veliké dějinné směřování ke kataklyzmatickému, tedy katastrofickému okamžiku, kdy dojde k rozpoutání násilí (činy tak získávají transcendentní charakter a obřadnou atmosféru, ve které se střetávají vůdčí ideje s vůdčími institucemi a je zpochybněna moc a legitimita samotné společnosti)
- globálnost náboženského terorismu – teroristé mají za úkol vykonat působivý čin s globálním dopadem, tzn. jde o celosvětovou podívanou, kterou zprostředkují média a internet, cíle jsou mezinárodní, oběti mohou být různých národností, pachatelé jsou také etnicky různorodí

3.3.3 „Kosmická válka“ a další symbolika

„Kosmickou válku“ představují obrazy nadpřirozeného boje v prostředí náboženských hnutí, které jsou vyjádřeny velkolepými scénáři vyskytujícími se v pozadí veřejného představování násilí, tedy teroristických činů. Náboženské rozmíšky v různých oblastech světa využívají obrazů velké dramatické bitvy nacházejících se v náboženských pramenech jako je bible, korán atd. Válečný stav totiž dodává teroristům mravní ospravedlnění pro páchaní násilných činů. Náboženské obrazy bitev a válek mají dát najevo, že mír a řád může zkrotit násilí a chaos, a to ve všech náboženských tradicích. Dokazují to i různé symboly, například kříž v křesťanské tradici nebo dvojbrýlý meč v sikhismu. Tím, že se z násilných aktů stanou symboly, jsou očištěny.⁵⁸

S kosmickým příběhem také souvisí koncepty mučednictví a démonizace. Většina teroristů je přesvědčena o tom, že jsou oběťmi a své činy vnímají jako obranu, čímž je mravně

---

⁵⁸ JUERGENSMEYER, Mark. *Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, str. 206.

ospravedlní. Jsou vznešenými bojovníky, ze kterých se stanou buď hrdinové, nebo mučedníci. Je pro ně čest být účastníky kosmického příběhu, který je dlouhodobý a jeho zakončení v podstatě leží v nedohlednu. Chtějí zažívat utrpení a překonávat překážky, to je smyslem jejich boje. Mimo to koncept mučednictví má v náboženstvích dlouhou tradici, ať už je to Kristus v křesťanství, postava Hussaina v islámu⁵⁹ nebo starověké náboženské rituály zahrnující obětování živých zvířat.

Démonizací protivníka se rozumí jeho odosobnění tím, že je vyobrazen jako satanský protivník vystupující ve scénáři „kosmické války“. ⁶⁰Jde vlastně o kolektivního nepřítele bez konkrétní tváře. Například pro židy jsou takovým nepřítelem všichni Arabové, pro muslimy celá Amerika. Jelikož v „kosmické válce“ jde především o vítězství řádu nad neřádem, protivník tak nemá konkrétní podobu. Primárním nepřítelem je náboženský soupeř nebo místní politická autorita, sekundárním pak vládní úřad nebo jakýkoli jiný reprezentant vlády, popřípadě i příslušníci vlastní strany, kteří jen zastávají umírněnější postoj. Tato démonizace nebo také satanizace nepřítele je důležitým bodem vedoucím vůbec k vystavění obrazu „kosmické války“, podle autora jde o proces delegitimizace.⁶¹

Dále uvádí tyto stupně „kosmické války“ a symbolického zmocnění:⁶²

- aktivisté mají pocit, že svět je v nepořádku a plný skutečných problémů
- běžná řešení nemohou fungovat, nevedly by ke zlepšení, proto se aktivisté zapojují do různých hnutí, aby zahnali pocit marnosti a měli možnost něco změnit
- proces satanizace a vytvoření kosmického příběhu, který aktérům konečně dává nějaký smysl a motivaci k dalšímu jednání
- provádění symbolických aktů moci – od demonstrací počínaje, přes budování nejrůznějších organizací, teroristickými činy konče

3.3.4 Náboženský terorista

Pachatelé náboženských teroristických činů žijí v představě, že pro své jednání mají božské pověření. Většina z nich se považuje za vojáky a kosmické válčení jim dodává

---

⁵⁹ Zakladatel šíitské tradice islámu.

⁶⁰ JUERGENSMEYER, Mark. *Teror v myslí boží: Globální vzestup náboženského násilí*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007, str. 216.

⁶¹ Tamtéž, str. 232.

⁶² Tamtéž, str. 234 – 235.

pocit vlastní důležitosti a určité osudové předurčenosti. V moderním a velmi zmateném světě tak v rámci imaginární „kosmické války“ zakouší pocit potenciální moci, dostává se jim mravní ospravedlnění pro páchání násilí a ještě za nimi často stojí velká organizace poskytující sociální i materiální podporu. Členy těchto hnutí jsou především mladí muži z nižších skupin pohybujících se na okraji společnosti, často úplně osamělí, takže prostředí organizace jim zároveň supluje rodinu a domov. Dále jsou to lidé nacházející se ve špatné ekonomické situaci díky tomu, že přišli o práci nebo jednoduše selhávali v pracovním procesu, i v tom jim takové hnutí pomáhá. Jde z drtivé části o mužské pospolitosti stojící na blízkých vztazích mezi členy. Hodně takových hnutí funguje v rámci uzavřených komunit, odloučených společenství, kde atmosféru založenou na osobních vztazích drží pohromadě silná osobnost vůdce a ideologické pozadí. Cílem teroristických činů bývá hlavně diskreditace veřejné autority a ustavení vlády spravedlnosti, nejlépe státu založeného na náboženském zákoně. Zároveň jde také o prokázání vlastní nadřazenosti nad protivníkem, zažívání pocitu moci, nabývání sebevědomí a nacházení smyslu života v této činnosti – to jsou osobní pohnutky pachatelů teroristických činů.

3.3.5 Shrnutí myšlenek

Náboženská hnutí, která se zformovala v různých koutech světa, jsou si navzájem podobná bez ohledu na to, zda jsou křesťanská, židovská, muslimská či buddhistická. Sdílejí naprosté odmítání liberálních hodnot a sekulárních institucí. Dále se silně ohrazují proti vymezení prostoru pro náboženství ze strany sekulární společnosti a zákazu pronikání náboženských záležitostí do veřejného prostoru. Moderní výdobytky nahradili takovými náboženskými formami, které vnímají jako součást nejstarších počátků tradice, k níž se hlásí. To znamená, že na aktuální sociální a ekonomické situace reagují vytvořením nových podob náboženství, v rámci nichž ale mluví jazykem tradičních náboženství. Bojují tak proti podle nich ohrožujícím prvkům modernity a nabízejí svým příznivcům únik z ponížení současného světa. Náboženství prezentují jako ostrov bezpečí a jistoty. Okolní svět vnímají jako chaotický zmatečný prostor, ve kterém zuří sociální nepořádek a vládne duchovní a mravní konflikt, bitva mezi dobrem a zlem.

Autor přichází s pěti možnými řešeními. První z nich je čistě silového rázu, to znamená fyzická likvidace teroristů, popřípadě jejich naprosté podřízení nějaké mocenské kontrole. Druhá umírněnější možnost znamená pouze pohružku násilnou odvetou, která by mohla teroristy odradit od další činnosti. Třetí možností je politické vyjednávání s teroristy, které

by vedlo k určitým kompromisům. Čtvrtou variantou je podle autora odstranění náboženského prvku z politické sféry, dosažení změny obrazu „kosmické války“ nebo alespoň mírnějšího chápání představy náboženského válčení. Pátou možností je čistý kompromis, kdy obě strany zastanou postoj alespoň minimální úcty a důvěry vůči sobě navzájem a začnou vyjednávat, což by znamenalo i to, že by sekulární vlády musely uznat i náboženské mravní hodnoty.

3.4 Gándhího cesta: Příručka pro řešení konfliktu

Kniha v podobě příručky ve třech částech popisuje a analyzuje Gándhího způsob boje a jeho přístup k řešení konfliktů všeho druhu. Je zde detailní popis Gándhího pravidel boje včetně způsobu jejich aplikace, to znamená, že jsou následně testována na několika případových studiích konfliktu. Další způsob testování je pak obsahem třetí části knihy. Zde formou smyšlených rozhovorů Gándhího a třech osobností moderního západního myšlení (Karel Marx, Sigmund Freud a Reinhold Niebuhr), kteří se nějakým způsobem s konfliktem potýkali, sledujeme rozpory v jejich uvažování a argumentaci.

Gándhí⁶³, celým jménem Móhandás Karamčand Gándhí, se narodil v roce 1869 v Indii. Záhy odešel do Anglie, kde vystudoval práva a hodně se začal zajímat o náboženství a studium náboženských textů. Několik let strávil v Jižní Africe bojem za práva utlačovaných Indů. Ve své kampani proti jejich diskriminaci a omezování byl nakonec úspěšný a jejich situaci se mu podařilo zlepšit. V roce 1915 se vrátil do Indie, kde pokračovala jeho politická angažovanost. Vybuďoval zde hnutí bojující za nezávislou Indii (z britského područí), a také se snažil o zlepšení postavení menšin a nižších kast. Myšlenky jeho hnutí byly založeny na odmítání násilí a prosazování aktivního nenásilí („ahimsy“). Gándhího odmítání násilí nepředstavovalo jen formu boje či způsob dosažení cílů v jeho politických kampaních. Šlo o životní cestu, o sebezdokonalování a očištění každého člověka, který se touto cestou vydal.

---

⁶³ *About Gandhi – Who’s Gandhi?* [online].c2008, [cit. 2013-11-21]
Dostupné z http://www.gandhiserve.org/e/whos_gandhi.htm

3.4.1 „Satyagraha“ nebo-li nenásilí

Základem Gándhího přístupu je „satyagraha“ nebo-li „pevné uchopení principů“ či „síla pravdy“⁶⁴. Za každým bojem leží mnohem hlubší konfrontace, než se na první pohled zdá, konflikt mezi dvěma pohledy, které jsou oba v jistém smyslu pravdivé. Východiskem Gándhího přístupu je, že každá strana má ve své zaujatosti určitou část pravdy. Principem a cílem „satyagrahy“ je uspokojit obě strany konfliktu, aby se mohly i nadále respektovat a ctít. Je třeba najít dostatečně široké řešení, které uspokojí požadavky obou stran. Účastníci konfliktu musí opustit své původní pozice a dojít k vyššímu stupni dohody, která bude přínosná pro oba.

Gándhí hlásal především nenásilí. Podle něj je násilí opakem pravdy a užívá pro něj výrazu „himsa“ (sanskrtské slovo, které znamená touhu škodit). Dále rozšiřuje jeho význam na něco, co porušuje ve fyzickém, mentálním i citovém smyslu integritu něčeho živého⁶⁵. „Ahimsa“ (nenásilí) znamená nepřítomnost touhy něco ničit, naopak je tu touha žít, pěstovat (self-giving love – křesťanský výraz, který tomu odpovídá).

Jakékoli násilné metody znehodnocují a ochromují ty nenásilné a ruší tak celý proces hledání pravdy, ničí průběh „satyagrahy“. Jakmile jedna strana konfliktu užívá „satyagrahu“, zatímco druhá ne (a snaží se o násilí či donucování), stojí za pokus ji přesvědčit, že stanovisko strany aplikující „satyagrahu“ je uplatnitelné pro obě strany a že z toho mohou mít stejný prospěch.

3.4.2 Gándhí v boji

Gándhí používal nenásilné strategie v boji za sociální změny a doufal tím, že se mu podaří vybudovat novou mírumilovnou indickou společnost. Tvrdil, že násilnými prostředky nelze dosáhnout mírového cíle, tzn. že pokud použijeme násilí jako strategie politické změny, pak vybudujeme politický řád postavený na násilí (jako tomu bylo například u komunistických diktátorských režimů). Je tedy důležité nejen formulovat správné cíle, ale nalézt korektní prostředky pro boj. Tomu se Gándhí věnoval v posledních patnácti letech svého života, kdy už nebyl plně zaměstnán politickým vedením.

---

⁶⁴ JUERGENSMEYER, Mark. *Gandhi's Way: A Handbook of Conflict Resolution*, Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2005, str. 3.

⁶⁵ Tamtéž, str. 27.

Gándhí věřil v dobrou lidskou povahu a měl za to, že svoboda volby je předpokladem správného morálního rozuzlení konfliktu. Nátlak je proti tomu formou násilí, neboť nedává protivníkovi možnost volby a činí z něj zvíře chycené v kleci. Nicméně to, že odmítneme řídit se pravidly mocného protivníka, ho vyvede z rovnováhy a zpětnou reakcí může být násilí.

Gándhí zde zmiňuje ještě taktiku takzvané ne-spolupráce, která bývá největší a často i jedinou zbraní utiskovaných (např. nedotknutelných proti vyšším kastám v Indii)⁶⁶.

Samotný Gándhí přirovnává satyagrahu k válce a svého bojovníka k vojákovvi (v tom smyslu, že také nezná odpočinek, čelí těžkému sváru a může se dočkat smrti). Gándhí trvá na tom, že jeho nenásilné manévry jsou plánovány se stejnou disciplínou a pečlivostí jako bitevní manévry. Jeho bojovníci musí snášet bolest a utrpení, musí to vydržet – to vystihuje tradiční hinduistický výraz „tapasya“ (asketická disciplína sebezřeknutí se nebo-li dobrovolně snášené utrpení).

Pro Gándhího boj je nutná určitá míra sebezapření, neboť pokud je protivník mocný, Gándhího bojovník musí být ochotný vzdát se svých osobních zájmů, dokonce i základní lidské potřeby vlastní bezpečnosti. Tím demonstruje kolektivní moc a sílu hnutí, jehož je součástí. Logicky prvním krokem v jeho kampani v Indii bylo nabrat a vycvičit potřebné lidi, kteří by takovou organizaci vytvořili. V boji s Brity musel Gándhí zmobilizovat většinu lidu své země.

Gándhiovský boj vyžaduje experimentování jak s taktikou, tak s cíli, oboje se může v průběhu boje měnit – např. původní oponenti mohou spojit síly proti něčemu či někomu třetímu. Jedinou konstantou je závazek, že najdeme harmonické řešení a budeme trvat na pravdě stůj co stůj. Gándhí zmiňuje vzdání boje jen v případě, že energie na něj vynaložená převáží výhody, které by vzešly z totálního vítězství, z nalezení ideálního řešení. Některé boje tudíž trvají navždy.

Dle Gándhího se bojuje všude tam, kde se objevuje nepravda, disharmonie a ideální bojovník by neměl přestat a odpočívat, dokud nedosáhne pravdy. Podle něj začínáme vítězit už jen v momentě, kdy se vydáme cestou „satyagrahy“ a vždy něco získáme, i když by boj nikdy neskončil.

---

⁶⁶ JUERGENSMEYER, Mark. *Gandhi's Way: A Handbook of Conflict Resolution*, Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2005, str. 48.

Jak sám autor říká v jednom z rozhovorů⁶⁷, práce na knize Gándhího cesta ho přiměla porozumět tomu, jak je důležité chápat stanovisko druhé strany. Podle Gándhího jsme právě v rámci konfliktu donuceni vidět svět z pohledu oponenta, to nás přiměje revidovat i vlastní chování a jednání a podívat se na něj z objektivnější perspektivy.

Tuto myšlenku Juergensmeyer uplatnil i při svém studiu náboženství, politiky, násilí a jejich propojenosti. Snažil se porozumět i jiným světonázorům a uvědomil si, že naše chápání světa a jeho fungování není zdaleka to jediné. Toto „prozření“ ho více přiblížilo k myslím náboženských teroristů a k touze prozkoumat, co se v nich odehrává, jaké vášně je vedou k boji a páchání tak hrozného násilí.

3.5 Globální rebelie: Náboženské výzvy sekulárnímu státu, od Křesťanských milicí k al - Káidě

Globální rebelie je revidovanou a rozšířenou verzí knihy *Nová studená válka?*, která vyšla již v roce 1993. Zde se odráží nové události, ke kterým od té doby v oblasti náboženského terorismu došlo. Především se pak jedná o zlomové 11. září 2001 a následující vývoj. Autor v této knize zcela rozšiřuje kontext, do kterého zasazuje své dřívější myšlenky prezentované v díle *Nová studená válka?* a dalších dílech.

3.5.1 Nadnárodnost náboženského aktivismu

První kapitola zkoumá boj mezi náboženstvím v jeho mnoha podobách a euroamerickým modelem sekulárního nacionalismu, v čemž se shoduje s knihou *Nová studená válka?*. Autor zde navíc zmiňuje „nový druh“ náboženských aktivistů, kteří fungují i za hranicemi státu svého původu a uvažují v nadnárodních pojmech. Mluví zde o síti aktivistů, kteří pocházejí z různých prostředí, a spojuje je záležitost džihádu. Jejich organizace absolutně nerespektují hranice států (sít' Usámi bin Ládina). Zajímavé na tomto moderním hnutí náboženského aktivismu je, že jsou kontroverzními předměty diskusí jak v náboženských tak sekulárních kruzích. Autor tvrdí, že svazek mezi těmito dvěma starými konkurenčními ideologiemi řádu (náboženskou a sekulárně-nacionalistickou) vyprodukoval jakési

---

⁶⁷ SCHNEIDER, Nathan. *Cosmic war on a global scale: An Interview with Mark Juergensmeyer*. [online]. [cit. 2013-11-23]
Dostupné z <http://blogs.ssrc.org/tif/2010/07/23/cosmic-war/>

zmutované potomky současné náboženské politiky.⁶⁸ Radikální přizpůsobení náboženství ideologiím nacionalismu a transnacionalismu není dobré ani pro samotné náboženství ani pro politický řád. K tzv. novému typu terorismu se vyjadřuje i Jiří Šedivý⁶⁹. Definuje ho jako „*terorismus, který se vyznačuje transcendentními cíli a ochotou k sebeobětování, snahou dosáhnout hromadného ničivého účinku a specifickou organizací. Na rozdíl od tradičních forem nový teror většinou nemá jasně formulovanou konkrétní politickou agendu a v čase dosažitelné, dílčí politické cíle. Společným rysem jeho exponentů je extrémní výklad určité náboženské víry, černobílé vidění světa a přesvědčení o vlastní vyvolenosti k mesiášskému poslání svět očistit.*“

Podstatná část knihy (druhá až pátá kapitola) rozebírá případové studie z různých částí světa včetně nadnárodního hnutí globálního džihádu. Podrobně mapuje posledních třicet let náboženského militantismu. Po 11. září 2001 a hlavně po americké invazi do Iráku v roce 2003 se globální džihád rozhořel po celém světě. Skupiny džihádistických aktivistů se vynořily na blízkém Východě, v jihovýchodní Asii, severní Africe, ale i v Evropě (konkrétně ve Velké Británii), přestože neměly žádné centrální vedení. Vznikaly především z popudu tří faktorů: velmi dramatického charakteru útoků z 11. září, směřování americké politiky po 11. září a nových forem komunikace, které zpřístupnily myšlenky a ideje džihádu mladým radikálům (konkrétně muslimům) z celého světa. Novou technologií je především internet, kde jsou k nalezení webové stránky s možností chatování, náborová videa atd. Konkrétně videa lákající nové členy velmi sugestivně vyobrazují „kosmickou válku“ mezi islámem a Západem, potažmo mezi dobrem a zlem, světlem a tmou atd.⁷⁰

Džihádisté jsou inspirováni především islámskými politickými ideology, jako byl například Sajjid Kutb. Ve svých dílech vysvětloval myšlenku islámského politického významu, který jde daleko za hranice osobní víry. Islám vnímal spíše jako sociální ideologii, která je přímým konkurentem sekularismu a je základem politického pořádku zpochybňujícího západní termín pro sekulární národní stát. Kutbovy argumenty byly základem konceptu islámské politické společnosti překračující hranice, tedy nadnárodního konceptu. Kutb intenzivně kritizoval evropské budování národních států. Dalším myslitelem výrazně inspirujícím globální džihádisty byl Abd as-Salám Faradž. Teroristické činy přímo

---

⁶⁸JUERGENSMEYER, Mark. *Global Rebellion: Religious Challenges To The Secular State, From Christian Militias To Al Qaeda*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2008, str. 38.

⁶⁹ŠEDIVÝ, Jiří. *Nové paradigma terorismu. Mezinárodní politika*. 2003, č. 1, str. 5.

⁷⁰JUERGENSMEYER, Mark. *Global Rebellion: Religious Challenges To The Secular State, From Christian Militias To Al Qaeda*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2008, str. 206.

ospravedlňoval náboženskými důvody (viz jeho dílo *Zanedbaná povinnost*⁷¹). Dle Faradže jsou náboženské a vojenské povinnosti v podstatě identické, ospravedlňuje použití síly na obranu islámu, ale nejen to. Tuto myšlenku rozšiřuje i na použití násilí v boji proti politické či sociální nespravedlnosti. Moderní hodnoty jako demokracie, tolerance, lidská práva vnímal jako záležitosti antiislámské, proti nimž je třeba zakročit.

Juergensmeyer porovnává náboženské skupiny napříč různými geografickými regiony a náboženskými tradicemi. Zahrnuje sem i takové oblasti jako je například severní Afrika (Súdán, Alžírsko, Somálsko, Maroko), subsaharská Afrika, země Zálivu (Saúdská Arábie, Kuvajt atd.). Tím znovu upozorňuje na fakt, že náboženské násilí se v posledním desetiletí stalo opravdu globálním problémem. Opět zde nejvíce informací čerpá z osobních rozhovorů s náboženskými radikály, popřípadě z přepisů projevů vůdců náboženských hnutí anebo analyzuje články, které publikovali. V posledním desetiletí naprosto selhávaly národní sekulární vlády, a proto ztráta víry obyvatel v morální základ sekulárních států vyprovokovala vlny náboženského aktivismu po celém světě. Podepsal se na tom také stále rostoucí vliv globalizačních procesů. Nábožensko-politická hnutí začala intenzivně vzkvétat a neváhala uplatňovat násilí ve snaze o ustavení politického pořádku, který by splňoval jejich představy. Hnací silou nábožensko-nacionálních povstání je silné odmítání sekulárního nacionalismu jako legitimního řádu už od konce studené války. V posledním desetiletí ale došlo k vyostřování těchto snah.

3.5.2 Nové otázky

Autor si v této knize klade především tyto otázky. Proč náboženští aktivisté odmítají sekulární nacionalismus, a to tak násilnou formou? A proč má být jeho náhradou právě náboženství? Jak má podle nich vypadat státní zřízení, které by bylo ustaveno? Jelikož zde Juergensmeyer mnohem více rozvíjí a rozebírá koncept „kosmické války“ než v původní knize *Nová studená válka?*, ptá se také na to, co je třeba udělat, aby se představa metafyzického boje pro náboženské radikály stala méně lákavou, to znamená, aby teroristé přestali jednat násilně. Autor v posledních letech zmapoval téměř všechny současné náboženské skupiny. Došel k závěru, že všechny zůstávají v menšině, spíše na okraji společnosti, bez zásadnějšího politického vlivu na daný stát. Snažil se zjistit, co mají lídři náboženských skupin společného, chtěl přijít na smysl jejich jednání a dát jej do širšího

---

⁷¹ JUERGENSMEYER, Mark. *Global Rebellion: Religious Challenges To The Secular State, From Christian Militias To Al Qaeda*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2008, str. 196.

kontextu politických a kulturních změn, ke kterým docházelo. Za společné znaky všech náboženských aktivistů považuje silnou víru v oživení náboženství ve veřejné sféře a velmi intenzivní odmítání sekulárního nacionalismu, který je pro ně nepřítelem číslo jedna. Znaky odlišující jednotlivé náboženské organizace jsou: náboženské hodnoty, které vyznávají, cíle, kterých chtějí dosáhnout (mnohdy dost nejasné), dále politické a historické pozadí vzniku skupin a státní zřízení, které chtějí vybudovat na náboženském základě (jehož tradice a principy se u každé skupiny také liší).

Náboženští rebelové, o kterých zde autor pojednává, sice neodmítají myšlenku národního státu jako takovou, ale koncept sekulárního nacionalismu ano. Nezajímají se tolik o politickou strukturu daného státu, ale spíše o ideologii, na níž stojí. Neodlišují náboženství a politiku, všechny sféry veřejného života pro ně tvoří jednotu. Prahnu především po morálních a duchovních hodnotách.

3.5.3 „Kosmická válka“ ve světle nových událostí

Předposlední kapitola řeší společné znaky náboženských aktivistů a koncept „kosmické války“, což je podobné jako v knize *Nová studená válka?*. Kosmickému válčení je zde věnováno více prostoru. Rétorika metafyzického boje mezi dobrem a zlem pohltila i představitele globálního džihádismu. Vyjadřuje totiž antimodernistický, antiamerický a antiglobalizační postoj svých strůjců. Představa „kosmické války“ se stala všezahrnujícím světonázorem, který svým aktérům poskytuje osobní prospěch v podobě náboženských zásluh, slibu spásy „nebeských“ odměn. Dále je prostředkem společenské mobility, stmeluje příznivce z celého světa a z různých společenských vrstev (fenomén náboženského terorismu se stal globálním problémem). Poskytuje organizační síť místních kostelů, mešit, chrámů a náboženských spolků, které zase zajišťují vzor vedení a podpory pro své následovníky. Dává legitimitu morální spravedlnosti v politickém boji, a především ospravedlňuje použití násilí.

Zajímavé ale je, jak vysokou příčku zaujímá v myšlení náboženských nacionalistů hodnota demokracie. I ti největší nepřátelé sekulárního státu potvrzují politickou důležitost demokratických principů.⁷²

---

⁷² JUERGENSMEYER, Mark. *Global Rebellion: Religious Challenges To The Secular State, From Christian Militias To Al Qaeda*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2008, str. 226.

3.5.4 Budoucnost globální rebelie

V závěru se autor zabývá budoucím vývojem globální rebelie, jak by případně mohlo dojít k jejímu sladění s civilním řádem a veřejným pořádkem. Náboženství se pro aktéry hnutí stalo „ideologií zmocnění a protestu“⁷³. Poskytuje jim pocit osobní spásy, morální poctivosti v politickém boji a ospravedlnění použití násilných prostředků k prosazení náboženského řádu.

Autor v závěru knihy předkládá tři doporučení, jak se s konfrontací sekulárních vlád a náboženství vypořádat, respektive jak se vyrovnat s rostoucí úrovní náboženského násilí.⁷⁴ Naznačuje, že budoucnost náboženských povstání se bude především odvíjet podle toho, jak na ně Západ (Evropa a USA) bude reagovat. To znamená, zda začne alespoň některé prvky náboženských ideologií respektovat. To by mohlo vést k tomu, že protistrana nebude muset jednat tak pomstychtivě a násilně. Připouští tak, že obnovení umírněných tolerantních forem náboženství by mohlo být všelékem na výbuchy náboženského extremismu. I takovému řešení, že by náboženským aktivistům byla přiznána určitá moc, se nebrání. Empirické důkazy říkají, že jakmile radikálové získají podíl na moci, začnou jednat umírněněji.⁷⁵ Samozřejmě to není tak jednoduché a i toto má svá rizika.

4 OHLASY NA JUERGENSMEYEROVU TVORBU

4.1 Pozitiva

Většina článků reagující na Juergensmeyerovy knihy, které byly předmětem analýzy, vyzněla převážně pochvalně. Autoři v nich shrnují obsah předložených knih a hlavní Juergensmeyerovy myšlenky a koncepty. Někteří se nevyjadřují o kladech a záporech vůbec, spíše se snaží vystihnout hlavní teorie obsažené v textech a pochopit, co tím chtěl autor říci. Pokud mluví o pozitivěch, pak se jedná především o pochvalu za širokou škálu zdrojů a pramenů, které pro své práce Juergensmeyer využívá. To podle nich dokazuje hlubokou a velmi odbornou znalost pojednávané problematiky se zjevnou důvěrnou obeznámeností s popisovanými osobami, místy a událostmi. Pramení to hlavně z toho, že

---

⁷³ JUERGENSMEYER, Mark. *Global Rebellion: Religious Challenges To The Secular State, From Christian Militias To Al Qaeda*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2008, str. 254.

⁷⁴ Tamtéž, str. 261.

⁷⁵ Tamtéž, str. 263.

Mark Juergensmeyer podnikl řadu vlastních terénních výzkumů v dotčených oblastech, nemluvě o nespočtu realizovaných osobních rozhovorů s místními lidmi a především vůdci či členy náboženských hnutí. Knihy tak poskytují celkem přesný obrázek o dané situaci z různých pohledů (sociálního, politického, náboženského atd.). Dále kritici chválí čtivou a srozumitelnou formu textů, která dokáže oslovit jak odbornou tak laickou veřejnost.

Podle Roberta Nossena⁷⁶ z Pittsburské univerzity je v díle *Nová studená válka?* analyzován opravdu velký počet etnografických dat z různých geografických a kulturních oblastí světa. Oproti tomu *Globální rebelie* je obohacena ještě o rozhovory s vůdci dnešních náboženských hnutí, které se objevily na přelomu 20. – 21. století. Informace se podařilo uspořádat do srozumitelného a vypovídajícího textu, což při tak objemném počtu dat je více než obdivuhodné. Toto vyzdvihuje i Martin Riesebrodt z Chicagské univerzity⁷⁷.

Dále Jeffrey K. Hadden z Virginské univerzity⁷⁸ zdůrazňuje, že v jádru knihy *Nová studená válka?* nenachází jen vysvětlení, jak se dnes náboženský nacionalismus chová, ale také odpověď na otázku, proč je přirozenou reakcí na omyly dnešních národních států. Juergensmeyer ilustruje, jaký je rozdíl v chápání legitimacy státu u náboženského aktivisty a sekulárního nacionalisty, což je pro pochopení páchání náboženského násilí stěžejní.

Kenneth W. Jones ze Státní univerzity v Kansasu⁷⁹ předložil recenzi knihy *Náboženství jako sociální vize*, kde také relativně podrobně popisuje, jak je kniha vystavěna a co obsahuje. Poukazuje na to, že ačkoli se autor zaměřuje a své poznatky ilustruje na hnutí Ad Dharm, zasazuje svou studii také do širších historických, sociálních, kulturních, ekonomických a politických okolností charakteristických pro oblast jižní Asie v první

---

⁷⁶ NOSSEN, Robert. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State* by Mark Juergensmeyer. *International Journal of Comparative Sociology*, svazek 35, vydání 3-4, 1994, str. 274-275. [online]. [cit. 2013-12-13].
Dostupné z: <http://cos.sagepub.com/content/35/3-4/292.full.pdf+html>

⁷⁷ RIESEBRODT, Martin. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State* by Mark Juergensmeyer. *The Journal of Religion*, svazek 75, č. 1 (leden, 1995), str. 152-153. [online]. [cit. 2013-12-13].
Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1204983?uid=3737856&uid=2134&uid=2477311987&uid=2&uid=2477311977&uid=70&uid=3&uid=60&sid=21103113389607>

⁷⁸ HADDEN, Jeffrey K. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State* by Mark Juergensmeyer. *Journal for the Scientific Study of Religion*, svazek 33, č. 2 (červen, 1994), str. 180- 181. [online]. [cit. 2013-12-13].
Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1386604>

⁷⁹ JONES, Kenneth W. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab* by Mark Juergensmeyer. *Journal of the American Academy of Religion*, svazek 51, č. 2 (červen, 1983), str. 319. [online]. [cit. 2013-12-13].
Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1463656>

polovině 20. století. V krátkosti zmiňuje také další sociálně-náboženská hnutí, která tam působila. Tím byl opět vykreslen přesný obrázek tamější společnosti a vlivu hnutí na pandžábskou vrstvu nedotknutelných. Kladně hodnotí schopnost autora poskytnout celistvý obrázek o určité oblasti a situaci.

Obsáhlý článek týkající se knihy *Gándhího cesta* sepsal Darrel Cole z Univerzity Drew v Madisonu⁸⁰, který velmi chválí přesný Juergensmeyerův popis metody „satyagraha“. V souvislosti s ní autor článku rozvíjí úvahy o možnostech uplatnění tohoto principu na různé druhy konfliktů. Upozorňuje na to, že existují určitá omezení a situace, na které se „satyagraha“ aplikovat nedá.

Chválou nešetří ani Zdeněk R. Nešpor ve svých recenzních článcích na knihu *Teror v mysli boží*⁸¹. Autor článků je český sociolog a historik se zaměřením především na náboženství. Na Juergensmeyerově knize oceňuje především to, že autor nepodléhá jednostrannosti, to znamená, že náboženský terorismus připouští ve všech náboženských tradicích, nejen v tolik zprofanovaném islámu. Také říká, že forma zpracování tématu je naprosto unikátní tím, že autor přenechal prostor výroky samotných teroristů, které získal z mnoha osobních rozhovorů, jež s nimi vedl. Díky citovaným úryvkům z jejich interview můžeme pohlédnout přímo do způsobů myšlení těchto lidí, přičemž Juergensmeyer do toho nijak nezasahuje. Samozřejmě je z textu patrné, že s jejich činnostmi nesouhlasí. Nešpor se tedy velmi pozitivně vyjadřuje ke způsobu uchopení tématu, čímž má na mysli podrobný rozbor nábožensky motivovaného násilí a jeho vazeb na náboženské tradice a dále zdařilou analýzu motivace a způsobu myšlení náboženských aktivistů.

Dále Nešpor kladně hodnotí to, že si Juergensmeyer nevybírání přednostně jen určitá zdůvodnění pro páčání násilí z pohledu teroristy, ale zmiňuje jich více (např. ekonomická nouze, sociální izolovanost, neukojené sexuální tužby atd.). Žádný z nich přitom nezevšeobecňuje, nepreferuje, spíše nám předkládá možnosti, připouští i kombinace více faktorů u jednoho člověka.

---

⁸⁰ COLE, Darrell. *Gandhi's Way: A Handbook Of Conflict Resolution by Mark Juergensmeyer*. Journal of Law and Religion, svazek 21, č. 1 (2005/2006), str. 197-200. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/30040567?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21103112965837>

⁸¹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Jak vlastně myslí teroristé?* [online]. [cit. 2013-12-05].

Dostupné z: <http://respekt.ihned.cz/c1-36299100-jak-vlastne-mysli-teroriste>

NEŠPOR, Zdeněk R. *Mark Juergensmeyer: Teror v mysli boží*. [online]. [cit. 2013-12-05].

Dostupné z: <http://lidemesta.cz/index.php?id=171>

Zabývá se také konceptem „kosmické války“, která podle Nešpora znemožňuje ukončení páchání náboženského násilí, neboť již z podstaty tohoto konceptu vyplývá, že dohoda či kompromis nejsou možné a prohra je nemyslitelná. Jde o transcendentní boj, kde vítězství je v nedohlednu, tudíž bitva nemusí skončit v podstatě nikdy. Další pochvala zaznívá směrem k závěrečné kapitole knihy, kde je správně zdůrazněn rozdíl mezi náboženským a jinými druhy terorismu a kde také Juergensmeyer připouští, že v některých věcech mají pravdu i teroristé. Pro zdejší čtenáře se může jednat o velice nepopulární výrok, přesto ho autor prezentuje.

Zajímavé jsou podle Nešpora také předkládané Juergensmeyerovy koncepty týkající se budoucího vývoje teroristické války, v nichž předesílá, že určitý prostor pro náboženství budeme muset v životě společností vymezit.

Velmi pozitivní recenzí je článek *Komparativní studie současného náboženského terorismu*⁸², jejíž autor Mesfín Gedlu neskrývá značný obdiv k Juergensmeyerově práci *Teror v mysli boží*. Kladně hodnotí především nezájatost autorova postoje v tom smyslu, že se snaží objektivně popsat myšlení a prostředí, ve kterém se náboženští teroristé pohybují. Nenechává se přitom strhnout ani svými subjektivními pocity, ani „*striktní akademičností*“. Dále vyzdvihuje správný autorův důraz na společné rysy náboženských teroristů z různých organizací, což nám jejich motivaci přibližuje mnohem více, než kdyby se zaměřil na jejich ideologické, kulturní a sociální rozdíly. Autor článku si velmi cení podstatného rysu Juergensmeyerovy tvorby, totiž komplexnosti a interdisciplinárního přístupu. Problém nahlíží z různých pohledů, což dle Gedla vyžaduje „*nejen intelektuální důslednost a odbornou vyhraněnost, ale především osobní upřímnost*“. Chválí tedy vysokou odbornou kvalifikovanost předložené práce a přehlednost textu, což čtenáři umožňuje snadno se orientovat ve výčtu mnoha různých náboženských skupin. Dále akcentuje velkou přínosnost osobních rozhovorů, které Juergensmeyerovi poskytly velmi cenný materiál využitelný především pro vysvětlení sociálně-psychologického pozadí náboženského fanatismu a také k vyjasnění, proč zrovna náboženství (jinak všeobecně považované za mírumilovné) se stává klíčem k rozpoutání násilí.

Juergensmeyerovi se dle Gedla podařilo vyložit fenomén současného náboženského terorismu čtenářům velmi srozumitelně a především poutavě.

---

⁸² GEDLU, Mesfín. *Komparativní studie náboženského terorismu*. Mezinárodní vztahy, 2002, č. 3, str. 127 – 131.

4.2 Negativa

S kritikou přichází ve svém článku Martin Riesebrodt zabývající se knihou *Nová studená válka?*⁸³. Juergensmeyer v ní řeší vysoce politizovaná náboženská hnutí, která obhajují náboženský nacionalismus a bojují proti sekulárnímu nacionalismu a modernímu sekulárnímu státu. Podle Riesebrodta je taková kategorizace příliš černobílá. Některá společenství a hnutí se do ní moc nehodí. Uvádí příklad sikhů a muslimů v Indii, kteří neútočí na stát kvůli sekularismu, ale mají pocit, že vláda okatě preferuje hinduistickou kulturu, a to jim vadí. Připadají si diskriminováni. Nebo mnohá islámská hnutí, kterým nejde ani tak o náboženský nacionalismus jako spíše o šíření muslimského univerzalizmu, tedy že chtějí vybudovat světovou islámskou říši.

Dále Riesebrodt tvrdí, že text obsahuje chyby týkající se rané muslimské historie, neuvádí ale, o jaké konkrétně jde. Z textu je také údajně patrné, že Juergensmeyer nejvíce zná region jižní Asie, hůře je na tom s blízkým Východem a bývalými komunistickými zeměmi. Riesebrodt upozorňuje ještě na to, že Juergensmeyer vykresluje sekulární stát jako koloniální a západní stát, což je podle něj pravda jen zčásti.

Z knihy *Nová studená válka?* chápe, že Juergensmeyer připisuje náboženským nacionalistům status „autentických“ představitelů svých kulturních tradic, což je podle něj silně zavádějící. I mnoho náboženských nacionalistů zabudovalo do svých ideologií a institucí mnohé moderní západní prvky a pracují s nimi.

Co se týká knihy *Globální rebelie*, tu jemně kritizuje Lawrence Rubin⁸⁴. Na konci knihy Juergensmeyer popisuje několik možností, jak se bude problém globálních náboženských povstání podle něj dále vyvíjet. Podle Rubina se ale tyto varianty na některé konflikty aplikovat nedají. Pro příklad uvádí Kašmír nebo Severní Irsko, kde nejde ani tak o náboženský konflikt, jako o boj za „svatá místa“. To znamená místa, která mají určitý posvátný význam pro obě strany konfliktu. Pro ilustraci uvádí izraelsko-palestinský

---

⁸³ RIESEBRODT, Martin. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State* by Mark Juergensmeyer. *The Journal of Religion*, svazek 75, č. 1 (leden, 1995), str. 152-153. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1204983?uid=3737856&uid=2134&uid=2477311987&uid=2&uid=2477311977&uid=70&uid=3&uid=60&sid=21103113389607>

⁸⁴ RUBIN, Lawrence. *Global Rebellion: Religious Challenges to the Secular State, from Christian Militias to al Qaeda* by Mark Juergensmeyer. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z: <http://mepc.org/create-content/book-review/global-rebellion-religious-challenges-secular-state-christian-militias-al-qaeda>

konflikt, což je v podstatě etnicko-nacionální boj o Jeruzalém. A právě tento typ bojů se rád hájí do hávu příběhu o „kosmické válce“.

Podle Rubina kniha moc neřeší ožehavou otázku, jak učinit představu „kosmické války“ pro náboženské aktivisty méně lákavou a zařídít to, aby se chovali méně násilně. Velmi okrajově se pak kniha zabývá tím, jak na tato náboženská povstání reagují místní vlády v oblastech, kde se rozvíjí náboženská hnutí, což je velmi podstatné. Řeší zde pouze postoj Spojených států amerických a Evropy.

Více kritiky se dá nalézt stran knihy *Gandhího cesta*. Darrell Cole⁸⁵ polemizuje o tom, zda je možné aplikovat „satyagrahu“ i na jiné kultury, úplně odlišné od způsobu myšlení indického nebo britského. Podle Colea Juergensmeyer není zcela úspěšný v prezentaci toho, jestli metoda funguje i při konfrontaci s protivníkem, který nezastává žádnou pravdu, popřípadě ani o pravdu nejeví zájem.

Cole dochází k závěru, že „satyagraha“ není aplikovatelná na všechny konflikty, jak to vidí Juergensmeyer. Její možnosti jsou omezené a dokazuje to příklad v závěru knihy - případová studie odporu židů vůči nacistům ve varšavském ghettu. Zde vidí Cole gándhiovská pravidla jako nevhodná nebo přinejmenším „groteskně“ vyznívající, jak se vyjádřil. Těžko si totiž můžeme představit aplikaci takových pravidel jako je „*zůstat otevřený komunikaci*“, „*uvažovat o protivníkovi jako o potenciálním spojenci*“ apod. Tady Cole souhlasí s Niebuhrem (fiktivní rozhovor mezi Gándhím a Niebuhrem je předmětem poslední kapitoly knihy *Gándhího cesta*), který také tvrdí, že na některé konflikty zkrátka není možné Gándhího metodu uplatnit. Jedná se o případy, kdy protivník odmítá uvažovat o protistraně jako o lidské bytosti hodné morálního ocenění. Cole má pocit, že Juergensmeyer byl hodě odvážný, když si jako jednu z případových studií vybral právě konfrontaci židů a nacistů.

S kritikou této knihy přichází také Coonoor Kripalani z hongkongské univerzity⁸⁶. Knize vytýká, že do ní nebyly aktuálně zahrnuty nové práce týkající se osobnosti Gándhího⁸⁷,

---

⁸⁵ COLE, Darrell. *Gandhi's Way: A Handbook Of Conflict Resolution by Mark Juergensmeyer*. Journal of Law and Religion, svazek 21, č. 1 (2005/2006), str. 197-200. [online]. [cit. 2013-12-13].
Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/30040567?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21103112965837>

⁸⁶ KRIPALANI, Coonoor. *Gandhi's Way: A Handbook Of Conflict Resolution by Mark Juergensmeyer*. Journal of Law and Religion, svazek 21, č. 1 (2005/2006), str. 341-342. [online]. [cit. 2013-12-13].
Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/30040567?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21103112965837>

⁸⁷ NANDA, B.R. *In Search of Gandhi, Essays and Reflections*. New Delhi: Oxford University Press, 2002.

kteřé od té doby vyšly, a tudíž nedošlo k aktualizaci Gándhího ideologie oproti původnímu textu *Boj s Gándhím*⁸⁸.

Za největší nedostatek knihy pak Kripalani považuje naprosté opomenutí největšího současného konfliktu - konfrontace islámského fundamentalismu a západní demokracie. Islámský fundamentalismus používá teror ve své komunikaci vůči Západu, ale také odpovědi západních vlád v boji proti tomuto fenoménu bývají násilné. Co by Gándhí řekl například na vůdce Al – Káidy, ptá se Kripalani. Jaký kompromis by v jejich případě volil? Tuto oblast kniha vůbec neřeší. V závěru chybí imaginární rozhovor Gándhího a některého z představitelů dnešních teroristických organizací, abychom získali představu, jak by mohla dnešní politika využít principu „satyagraha“. Kripalani má pocit, že valná část knihy Gándhího cesta jsou Juergensmeyerovy osobní interpretace.

S některými výtkami přichází Zdeněk R. Nešpor směrem ke knize *Teror v mysli boží*. Nedostatek vidí například v definování nepřítele náboženských teroristů v pověstné „kosmické válce“. Stejně jako jsou nekonkrétní její cíle, je tu i nepřítel bez tváře, příliš nespécifikovaný. Juergensmeyer tu zmiňuje především Ameriku a její zásahy do celosvětového dění, které jsou jistě trnem v oku náboženským radikálům (a nejen jim). Nicméně není to jen USA, které v obrázku kosmického nepřítele hrají velkou roli.

Dále kritizuje některé věcné chyby, které Juergensmeyerovi unikly a překladové chyby. Z obsahových nedostatků jde většinou o události a situace z původního vydání z roku 2000, které už o tři roky později, kdy vyšla revidovaná kniha, nebyly aktuální (například Tálibán již dále nevládl v Afghánistánu).

Dá se říci, že v reaktivních člancích na Juergensmeyerovu tvorbu převládá kladné hodnocení. Oceňují především metodu zpracování tématu a objem dat, se kterými Juergensmeyer pracoval. Dokázal je uspořádat tak, že se v nich čtenář orientuje a jsou pro něj srozumitelné. Navíc se mu povedlo zprostředkovat čtenářům velmi autentický pohled na myšlení dnešních náboženských teroristů, čehož docílil přímou osobní interakcí s představiteli náboženských skupin. To považovali autoři článků za obdivuhodné.

JHA, D.C. *Mahatma Gandhi, the Congress and the Partition of India*. New Delhi: Prakash Books, 1995.

WOLPERT, Stanley. *Gandhi's Passion: The Life and Legacy of Mahatma Gandhi*. Oxford: Oxford University Press, 2001.

⁸⁸ JUERGENSMEYER, Mark. *Fighting with Gandhi*. San Francisco: Harper and Row, 1984.

V negativních připomínkách se objevovaly pouze drobné věcné rozpory, které se ale v takovém objemu zpracovávaných informací rozhodně dají tolerovat.

Jeho tvorbu vesměs hodnotí jako výborné analýzy fenoménu náboženského terorismu, v akademické sféře víceméně ojedinělé, které poskytují ucelený a komplexní pohled na spojení náboženství a násilí v dnešním světě inspirované tradicemi a prameny jednotlivých náboženských kultur.

5 ZÁVĚR

Amerického sociologa Marka Juergensmeyera v jeho tvorbě vždy provázela tato ústřední témata – náboženství, násilí, společnost a společenská změna. Časem je zásadně propojil s politikou, nakonec vzhledem k vývoji světového dění i s globalizačními procesy. Provázání témat náboženství a politiky bylo v jeho textech čím dál intenzivnější, a to především v reakci na ukončení studené války v devadesátých letech 20. století. V té době totiž činnost nábožensko-nacionalistických hnutí ve světě zaznamenala značný nárůst, a na to Juergensmeyer reagoval. I po událostech z 11. září 2001 revidoval své dosavadní myšlenky, mimo jiné připravil nové vydání knihy *Teror v mysli boží*.

Je tedy zajímavé sledovat, jak v Juergensmeyerově tvorbě zůstala základní témata neměnná, jen se posouval koncepční rámec a souvislosti, do kterých je zasazoval podle aktuálního dění ve světě.

Na počátku své tvůrčí činnosti se pohyboval čistě v oblastech Indie (popřípadě v zahraničí, kde se pohybovali indiští emigranti) a zabýval se její náboženskou situací a hnutími, která zde vznikala a působila. Z této doby pochází zárodky jeho nejvýznamnějšího konceptu náboženského nacionalismu, který popsal až o mnoho let později. Indická hnutí usilovala o společenskou změny a právě propojení jejich ideologií a sociálních tenzí bylo hlavním tématem autorovy tvorby v této době. K dosažení těchto změn používaly náboženské nástroje a ne přímou účast v politice. Paradoxně ale časem některá hnutí k politické angažovanosti přešla, což byl příklad organizace Ad Dharm. Tato hnutí se snažila o rovnostářské uspořádání společnosti a zlepšení životních podmínek.

Toto autorovo období vyvrcholilo knihou *Boj s Gándhím*, později revidovanou a přejmenovanou na *Gándhího cesta*. Ta se trochu vymyká ostatní Juergensmeyerově tvorbě. Nejde o případovou studii nějaké oblasti či hnutí jako tomu bylo v textech *Náboženství jako sociální vize* nebo *Fakta o Radhasoami*, ani o teoretickou sociálně-politickou či náboženskou analýzu nějakého období jako jsme toho svědky v knize *Nová studená válka?*. Zde se jedná čistě o popis Gándhího principu „satyagraha“ a návodu k jeho aplikaci. Je zde hodně rozebrán způsob myšlení Gándhího a jeho postoj ke konfliktu. Se současným problémem náboženského terorismu sice kniha přímou souvislost nemá, svou úlohu ale splnila ve vývoji Juergensmeyerova myšlení. Najednou se dokázal na konflikt podívat jinýma očima a přišel na to, že ho nemůžeme vždy poměřovat jen ze své strany,

z jednoho hlediska. A to platí jak u konfliktu osobního, tak mezinárodního. Díky tomuto „prozření“ usoudil, že k pochopení páčání náboženských teroristických činů musí zjistit, co se odehrává v myslích teroristů a pojmenovat to jejich slovy.

Poté přišla díla, která reagovala na již zmiňovaný konec studené války a zrušení bipolárního rozdělení světa. Odpovídala tak na nové společenské a především politické skutečnosti a na nové světové uspořádání. Zároveň došlo k rozhoření náboženského aktivismu v různých oblastech světa, což samozřejmě zaujalo autorovu pozornost zaměřenou na náboženské otázky v moderním světě. Všiml si (především v knize *Nová studená válka?*) vzniklé konfrontace mezi sekulární a náboženskou ideologií, přestože některé prvky jsou jim společné. Měl na mysli, že obě kladou důraz na určitý sociální řád a pořádek, na kterém je vybudována společnost. Tu utváří sdílené tradice, kultura a světonázor. Podle jednoho z Juergensmeyerových kritiků, Lawrence Rubina, plyne napětí mezi náboženskými a sekulárními ideologiemi z toho, že náboženský aktivista odvozuje legitimitu ideálního politického uspořádání od Boha, z náboženských textů či jejich všeobecně přijímaných interpretací. Sekulární nacionalista zase spatřuje legitimní zdroj politického vedení v sociálním řádu postaveném na kombinaci přírodních zákonů, národně-historických mýtů a lidové vůle.

Nicméně Juergensmeyer definuje náboženský nacionalismus jako pokus o propojení náboženství a národního státu, což by se dalo vnímat jako jakýsi kompromis mezi čistě náboženskou a sekulární ideologií. Náboženský nacionalismus chce zachránit ideu národního státu, striktně však odmítá jeho západní sekulární podobu. Spíše než o politickou strukturu takového státu se náboženští nacionalisté zajímají o ideologii, na které by byl postaven. Touží hlavně po morálních a duchovních hodnotách, obrací se ke své minulosti a vlastním kulturním kořenům.⁸⁹ Současné náboženské revoluce se podle Juergensmeyera pokouší změnit celý sociálně-politický řád a systém v zemi, což se zatím téměř žádnému hnutí nepovedlo (vyjma Íránu).

Specifičnost vztahu náboženství a násilí vidí autor jednoznačně v konceptu „kosmické války“ podrobně rozebraném v knize *Teror v myslí boží*, která se jako jediná z jeho knih dočkala českého překladu. Zde se autor zaměřuje čistě na náboženský terorismus a způsob myšlení náboženských radikálů. Podle jeho výkladu právě představa „kosmické války“ (metafyzického souboje dobra a zla tak, jak si ho představují náboženští aktivisté) vede

---

⁸⁹ JUERGENSMEYER, Mark. *Global Rebellion: Religious Challenges To The Secular State, From Christian Militias To Al Qaeda*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2008, str. 6

náboženské radikály k páchání násilí ve jménu náboženství, a to zcela bez pocitu viny. Metafyzický boj mezi dobrem a zlem, chaosem a pořádkem jim dává pocit mravního ospravedlnění a oprávnění nebo spíše povinnosti se takového boje účastnit. Považují to za čest. Symbolika a pocity zmocnění zakoušené v „boji“ posilují jejich mnohdy nízké sebevědomí plynoucí ze sociální izolovanosti a osobní frustrace.

Nejvíce globálním kontextem se pak zabývá v posledních letech, o čemž svědčí především práce *Globální rebelie* a *Oxfordská příručka globálních náboženství*. Upozorňuje v ní na novou formu náboženského aktivismu, která je nadnárodního charakteru, typická pro posledních deset let. Nové skupiny (tzv. „džihádistické“) tvoří mezinárodní síť a jejich úhlavním nepřítelem jsou nejčastěji Spojené státy americké. Jedná se vesměs o islámské radikály naprosto odmítající moderní západní hodnoty. Problém je, že nemají příliš jasno v tom, co je jejich cílem a čeho by chtěli dosáhnout. To je ostatně typický rys kosmického válčení už z dřívější doby. Pro nové radikály se ale její představa stala vším – vyjádřením postoje, světonázoru, pojetím mezi členy, morálním ospravedlněním, příslibem osobní spásy a jakýchsi „nebeských odměn“. Kam by měla tato bitva dojít či jaká je cesta z ní ven už se ale nedovídáme. Je tedy těžké odpovědět na otázku, jak učinit představu „kosmické války“ v očích teroristů méně atraktivní, což Juergensmeyerovi vytýká ve svém článku jeden z kritiků (Lawrence Rubin).

Na Juergensmeyerových dílech bych vyzdvihla především multidisciplinaritu, tzn. že ve své tvorbě uplatňoval širokou škálu znalostí – historických, politologických, sociologických a dalších. Pojednávána témata zasazoval do širších kontextů. Ilustrovala bych to například na knize *Náboženství jako sociální vize*, kde se zabýval především fungováním a činností hnutí Ad Dharm v indickém Pandžábu. Čtenáře ale zároveň zasvětil nejen do mysli a uvažování jeho členů nebo místních obyvatel, se kterými rozmlouval, ale dokonale popsal celou sociálně-politickou situaci (např. průběh voleb, popis politického spektra, vládní sociální politiky), zmapoval historii dané oblasti a zmínil se i o ekonomických problémech, které tamější obyvatele sužovaly. Přiblížil nám místní náboženství i s jeho tradicemi a prameny, tudíž je možné udělat si přesný obrázek o Pandžábu v první polovině 20. století. Nebo v již mnohokrát zmiňované knize *Teror v mysli boží*, kde se autor dotknul i psychologické stránky fenoménu náboženského terorismu tím, že se pokoušel analyzovat osobní pohnutky radikálů. V textu *Gándhího cesta* jsou i filozofické prvky, především pak v rámci fiktivních rozhovorů Gándhího a

Freuda, Marxe a Niebuhra. Nejvíce pak asi ve vymyšlené korespondenci, která by mohla probíhat mezi dvěma póly Gándhího osobnosti (Mahatma Gándhí jako „*myšlenkový Gándhí*“ a Mohandas Gándhí jako „*Gándhí činů*“)⁹⁰.

Autentičnost a čtivost tedy hodnotím jako další velkou přednost Juergensmeyerova díla a už proto by stálo za to přeložit do češtiny i jeho ostatní tituly. Přála bych si, aby i zde našel zasloužený ohlas a mohl tak přispět k většímu zájmu o problematiku náboženství a náboženských konfliktů u nás.

---

⁹⁰ JUERGENSMEYER, Mark. *Gandhi's Way: A Handbook of Conflict Resolution*. Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2005, str. 136.

6 SEZNAM LITERATURY

Prameny

CALHOUN, Craig; JUERGENSMEYER, Mark; VanANTWERPEN, Jonathan, ed. *Rethinking Secularism*. New York: Oxford University Press, 2011.

HAWLEY, John S.; JUERGENSMEYER, Mark. *Songs of the Saints of India*. New York: Oxford University Press, 1988.

BARRIER, Norman G.; JUERGENSMEYER, Mark. *Sikh Studies: Comparative Perspectives on a Changing Tradition*. Berkeley: Berkeley Religious Studies Series, 1979.

JUERGENSMEYER, Mark. *Religion as Social Vision: The Movement Against Untouchability in 20th Century Punjab*. Berkeley: University of California Press, 1982.

JUERGENSMEYER, Mark. *Radhasoami Reality: The Logic of a Modern Faith*. Princeton: Princeton University Press, 1991.

JUERGENSMEYER, Mark. *Gandhi's Way: A Handbook of Conflict Resolution*. Berkeley: University of California Press, 2005.

JUERGENSMEYER, Mark. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State*. Berkeley: University of California Press, 1993.

JUERGENSMEYER, Mark. *Violence and the Sacred in the Modern World*. London: Frank Cass and Company, 1992.

JUERGENSMEYER, Mark. *Teror v mysli boží: Globální vzestup náboženského násilí*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

JUERGENSMEYER, Mark, ed. *The Oxford Handbook of Global Religions*. New York: Oxford University Press, 2006.

JUERGENSMEYER, Mark, ed. *Religion in Global Civil Society*. New York: Oxford University Press, 2005.

JUERGENSMEYER, Mark. *Global Rebellion: Religious Challenges To The Secular State, From Christian Militias To Al Qaeda*, Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 2008.

JUERGENSMEYER, Mark. *The Ghadar Syndrome: Nationalism in an Immigrant Community*. [online]. [cit. 2013-11-12]

Dostupné z: <http://www.sikhpioneers.org/ghadarsyndrome2.html>

JUERGENSMEYER, Mark. *The Ghadar Syndrome: Nationalism in an Immigrant Community*. Punjab Journal of Politics, 1:1, October, 1977, 1-22.

JUERGENSMEYER, Mark. *The Future of Sikhism as a World Religion*. Proceedings of the 1981 Sikh Heritage Conference; re-printed in Punjab Affairs, Spring, 1982; and Sikh Times, August, 1982, 7-11.

JUERGENSMEYER, Mark. *Sikhism Among the World Religions*. Studies in Sikhism and Comparative Religion (Delhi), 7:1-2, April, 1988, 1-10.

JUERGENSMEYER, Mark. *The Radhasoami Alternative to Hindu Social Ethics*. An International Journal of Studies in Religion, vol. 1, 1992, 59-75.

JUERGENSMEYER, Mark. *The Logic of Religious Violence*. Journal of Strategic Studies, Fall, 1987, pp. 479-99.

COLE, Darrell. *Gandhi's Way: A Handbook Of Conflict Resolution by Mark Juergensmeyer*. Journal of Law and Religion, Vol. 21, No. 1 (2005/2006), 197-200. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/30040567?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21103112965837>

GEDLU, Mesfin. *Komparativní studie náboženského terorismu*. Mezinárodní vztahy, 2002, č. 3, str. 127 – 131.

HADDEN, Jeffrey K. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State by Mark Juergensmeyer*. Journal for the Scientific Study of Religion Vol. 33, No. 2 (Jun., 1994), 180- 181. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1386604>

JONES, Kenneth W. *Religion as Social Vision: The Movement against Untouchability in 20th-Century Punjab by Mark Juergensmeyer*. Journal of the American Academy of Religion. Vol. 51, No. 2 (Jun., 1983), 319. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1463656>

KRIPALANI, Coonoor. *Gandhi's Way: A Handbook Of Conflict Resolution by Mark Juergensmeyer*. Journal of Law and Religion, Vol. 21, No. 1 (2005/2006), 341-342. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/30040567?uid=3737856&uid=2&uid=4&sid=21103112965837>

NOSSEN, Robert. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State by Mark Juergensmeyer*. International Journal of Comparative Sociology. Volume 35, Issue 3-4, 1994, 274-275. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z: <http://cos.sagepub.com/content/35/3-4/292.full.pdf+html>

NEŠPOR, Zdeněk R. *Jak vlastně myslí teroristé?* [online]. [cit. 2013-12-05]
Dostupné z: <http://respekt.ihned.cz/c1-36299100-jak-vlastne-mysli-teroriste>

NEŠPOR, Zdeněk R. *Mark Juergensmeyer: Teror v mysli boží.* [online]. [cit. 2013-12-05]
Dostupné z: <http://lidemesta.cz/index.php?id=171>

RIESEBRODT, Martin. *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State by Mark Juergensmeyer.* The Journal of Religion, Vol. 75, No. 1 (Jan., 1995), 152-153. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1204983?uid=3737856&uid=2134&uid=2477311987&uid=2&uid=2477311977&uid=70&uid=3&uid=60&sid=21103113389607>

RUBIN, Lawrence. *Global Rebellion: Religious Challenges to the Secular State, from Christian*

Militias to al Qaeda by Mark Juergensmeyer. [online]. [cit. 2013-12-13].

Dostupné z: <http://mepc.org/create-content/book-review/global-rebellion-religious-challenges-secular-state-christian-militias-al-qaeda>

SCHNEIDER, Nathan. *Cosmic war on a global scale: An interview with Mark Juergensmeyer.* [online]. [cit. 2013-11-23]

Dostupné z: <http://blogs.ssrc.org/tif/2010/07/23/cosmic-war/>

Sekundární literatura

ČEJKA, Marek. *Izrael a Palestina – Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu.* Praha: Barrister&Principal, 2007.

SOULEIMANOV, Emil. *Terorismus. Pokus o porozumění.* Praha: Slon, 2010.

ŠEDIVÝ, Jiří. *Nové paradigma terorismu. Mezinárodní politika.* 2003, č. 1, str. 5.

Internetové zdroje

http://www.gandhiserve.org/e/whos_gandhi.htm

<http://grawemeyer.org/religion/previous-winners/2003-mark-juergensmeyer.html>

<http://www.juergensmeyer.com/?q=node/13>

<http://www.osel.cz/index.php?clanek=2508>

<http://www.religiousstudiesproject.com/podcast/podcast-mark-juergensmeyer-on-sociotheology-and-cosmic-war/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Mark_Juergensmeyer